

حال که فکر آغاز تغییرهای خداگونه در درون شما جوانه زده با خود قراری الهی بگذارید و متن زیر را با دقت مطالعه نمایید.

□ **من فهمیده ام که ما آدمها خیلی به درختها شباهت داریم. وجود ما هم مثل نهالی است که بهار و تابستان و پاییز و زمستانی دارد و باید در دوران عمر به درخت تنومند و پر باری تبدیل شود.**

□ **البته متوجه یک تفاوت اساسی هم شده ام:**

□ **تفاوت ما با درختها این است که بیشتر آنها باغبان دارند؛**

□ **ولی ما انسانها باید خودمان درخت وجودمان را باغبانی کنیم.**

www.dindamani.ir

چهار فصل زندگی

← **ما به بهار نیاز داریم تا در آن فکر کنیم که چه کسی هستیم و چه چیزهایی داریم. تا بتوانیم در سایه آن به خودشکوفایی برسیم. یعنی: (خودشناسی، خداشناسی، خودباوری، خداباوری و خودسازی) را جایگزین (خودبینی، خودخواهی، خودباختگی، خودمحوری و خودنمایی) کنیم.**

← **ما به تابستان نیاز داریم تا به این شناخت برسیم که کدام شکوفه هایمان برای میوه دادن مناسب هستند. و وظیفه داریم چطور میوه ای را به نمایش بگذاریم. یعنی: (اخلاق، منطق، علم، عقل و قانون) را جایگزین (مجادله، تحریف، حدس و گمان، جهالت و اختلاف) نماییم.**

← **ما به پاییز نیاز داریم تا در آن برنامه ریزی کنیم، داشته های اضافه مان (توهین با سلطه، تحمیل با سفسطه، تهدید با سرزنش، تأکید با سردرگمی و تحقیر با سستی) را دور بریزیم، خوبیهای لازم (تکریم با صداقت، تشویق با صبر، تسهیل با صمیمیت، تأیید با صراحت و تمرین با صلابت) را ذخیره کنیم و به کمک آن با محیطمان تعامل سازنده برقرار نماییم.**

← **ما به زمستان نیاز داریم تا فرصتی باشد برای حساب و کتاب و مشاوره و درمان تا (دانش و اطلاعات، روش مناسب، مثبت گرایی، اعتماد به نفس و نگرش الهی) را جایگزین (پیشداوری و قضاوت، آزمون و خطا، منفی گرایی، هوای نفس و نگرش مادی) نماییم و ببینیم که راه را درست آمده ایم؟ و با (مشارطه، مراقبه، محاسبه، معاتبه و مرابطه) به بهار پرشکوفه تری می رسیم یا نه!!**

www.dindamani.ir

ازدواج در قرآن در کدام آیات مطرح شده است؟

ازدواج در اسلام، گرچه امری مستحب است اما اگر انسانی نتواند با مجرد ماندن، خود را از گناه دور کند، ازدواج و تشکیل زندگی برای او امری واجب است.

قرآن کریم به عنوان عالی‌ترین راهنمای بشر در زندگی دنیوی و اخروی و در همه‌ی زمان‌ها و مکان‌ها، جامع تمامی نیازمندی‌ها و پاسخگوی همه‌ی سرگشتگی‌هاست. بهره‌مند شدن از این منبع عظیم الهی، مستلزم به‌کارگیری روش‌هایی است که قرآن پژوهان را به طریقه‌ی آسان‌تری به این معارف عظیم متصل نماید. یکی از بهترین روش‌ها، بررسی موضوعی آیات الهی است. نوشتار حاضر در راستای تبیین یکی از مهم‌ترین و سرنوشت‌سازترین مقولات بشری - ازدواج - و با در نظر گرفتن نقش تعیین‌کننده‌ی آن در حیات فردی و جمعی انسان، بر آن است تا با رجوع به دریای بی‌کران معارف قرآنی، آنچه را که می‌تواند هدایتگر حقیقت‌طلبان در این مسیر باشد، استخراج نماید؛

در این جهت چندین محور اساسی را در بحث ازدواج از جمله:

✓ اهمیت و ضرورت ازدواج

✓ منشأ طبیعی ازدواج

✓ آثار و فواید ازدواج

✓ ملاک‌های انتخاب همسر

✓ خواستگاری

✓ و...

مورد بررسی قرار خواهد گرفت.

وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ.

و از آیات خداوندی است که برای شما از جنس خودتان جفتی بیافرید، که در کنار او آرامش یابید، و میان شما عشق و محبت و مهربانی قرار داد، که در این حقیقت نشانه هائی از خداست برای مردمی که در گردونه اندیشه و فکر نسبت به حقایق به سر می‌برند!

سوره روم، آیه ۲۱

نکته‌ها:

یاد خداوند مایه‌ی آرامش دل و روح است، «بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ»^۱ و همسر مایه‌ی آرامش جسم و روان. «أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا»^۲

پیام‌ها:

- ۱- آفرینش، هدفدار است. «خَلَقَ لَكُمْ»
- ۲- زن و مرد از یک جنس هستند. (بر خلاف پاره‌ای عقاید خرافی و تحقیر آمیز که زن را موجودی پست‌تر یا از جنس دیگر می‌پندارند.) «مِنْ أَنْفُسِكُمْ»
- ۳- همسر باید عامل آرامش باشد نه مایه‌ی تشنج و اضطراب. «لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا»
- ۴- هدف از ازدواج، تنها ارضای غریزه‌ی جنسی نیست، بلکه رسیدن به یک آرامش جسمی و روانی است. «لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا»
- ۵- نقش همسر، آرام بخشی است. «لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا»
- ۶- محبت، هدیه‌ای الهی است که با مال و مقام و زیبایی به دست نمی‌آید. «جَعَلَ» (مودت و رحمت، هدیه‌ی خدا به عروس و داماد است.)
- ۷- هر کس با هر عملی که آرامش و مودت و رحمت خانواده را خدشه‌دار کند، از مدار الهی خارج و در خطّ شیطان است. جَعَلَ بَيْنَكُمْ ...
- ۸- رابطه‌ی زن و مرد، باید بر اساس مودت و رحمت باشد. «مَوَدَّةً وَرَحْمَةً» (مودت و رحمت، عامل بقا و تداوم آرامش در زندگی مشترک است.)
- ۹- مودت و رحمت، هر دو با هم کارساز است. (مودت بدون رحمت و خدمت، به سردی کشیده می‌شود و رحمت بدون مودت نیز دوام ندارد.) «مَوَدَّةً وَرَحْمَةً»
- ۱۰- تنها اهل فکر می‌توانند به نقش سازنده‌ی ازدواج پی ببرند. «لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ»^۴

^۱ تفسیر نور، ج ۷، ص: ۱۸۹

^۲ . رعد، ۲۸.

^۳ . روم، ۲۱.

^۴ قرآنی، محسن، تفسیر نور، ۱۰ جلد، مرکز فرهنگی درسهای از قرآن - ایران - تهران، چاپ: ۱، ۱۳۸۸ ه.ش.

وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ مِنَ الْمَاءِ بَشَرًا فَجَعَلَهُ نَسَبًا وَصِهْرًا وَكَانَ رَبُّكَ قَدِيرًا.

و اوست خداوندی که بشر را از آب آفرید، و میان آنان خویشی و پیوند ازدواج قرار داد، و خدای تو بر هر چیزی قدرت دارد.

سوره فرقان، آیه ۵۴

نکته‌ها:

مراد از آب در این آیه، نطفه‌ی انسان است، به دلیل آیه‌ی: «أَلَمْ نَخْلُقْكُمْ مِنْ مَاءٍ مَهِينٍ»^۵ و آیه‌ی: «خَلِقَ مِنْ مَاءٍ دَافِقٍ»^۶

«نسب» پیوندی است که از طریق زاد و ولد به وجود می‌آید، نظیر پیوند پدر و فرزند و برادران با یکدیگر. کلمه‌ی «صهر» به معنای داماد است و دامادی پیوندی است که بین یک مرد و یک خانوادگی دیگر به وجود می‌آید، مانند پیوند داماد با بستگان همسرش که در اصطلاح به آن خویشاوندی سببی می‌گویند.

پیام‌ها:

۱- هم انسان از آب است، «خَلِقَ مِنَ الْمَاءِ بَشَرًا» هم حیوان، «وَاللَّهُ خَلَقَ كُلَّ دَابَّةٍ مِنْ مَاءٍ»^۷ و هم سایر موجودات زنده. «وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ»^۸

۲- همه‌ی انسان‌ها از یک ماده آفریده شده‌اند، «خَلِقَ مِنَ الْمَاءِ بَشَرًا» پس امتیازات و برتری‌های نژادی پوچ است.

۳- انسان موجود با عظمتی است. «بَشَرًا» (تنوین نشانه عظمت است)

۴- زندگی انسان بر اساس پیوندهای سببی و نسبی شکل می‌گیرد. «نَسَبًا وَصِهْرًا»

۵- در این آیه از بستگان نسبی قبل از بستگان سببی سخن به میان آمده است تا رمز اولویت آنان باشد. «نَسَبًا

وَصِهْرًا»^۹

۵. مرسلات، ۲۰.

۶. طارق، ۶.

۷. نور، ۴۵.

۸. انبیاء، ۳۰.

۹. قرآنی، محسن، تفسیر نور، ج ۶، ص: ۲۷۰، مرکز فرهنگی درس‌هایی از قرآن - ایران - تهران، چاپ: ۱، ۱۳۸۸ ه.ش.

وَأَنْكِحُوا الْأَيَامَىٰ مِنْكُمْ وَالصَّالِحِينَ مِنْ عِبَادِكُمْ وَإِمَائِكُمْ إِنْ يَكُونُوا فُقَرَاءَ يُغْنِهِمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ.
 مردان و زنان بی همسر خود را همسر دهید، همچنین غلامان و کنیزان صالح و درستکاران را اگر فقیر و تنگدست باشند، خداوند از فضل خود آنان را بی نیاز می سازد خداوند گشایش دهنده و آگاه است.

سوره نور آیه ۳۲

نکته‌ها: ۱۰

«ایامی» جمع «ایم»، بر وزن «قیّم»، یعنی کسی که همسر ندارد، خواه مرد باشد یا زن، باکره باشد یا بیوه. بهترین واسطه‌گری‌ها، شفاعت و واسطه‌گری در امر ازدواج است. چنانکه در روایت آمده است: کسی که دیگری را داماد یا عروس کند، در سایه‌ی عرش خداست.^{۱۱}

پدر و مادری که با داشتن امکانات، فرزندشان را همسر نمی‌دهند، اگر فرزند مرتکب گناه شود، والدین در گناه او شریک هستند.^{۱۲}

ازدواج در اسلام

اسلام ازدواج را امری مقدس می‌داند، بر خلاف مسیحیت که مجرد بودن را ارزش می‌داند و لذا پاپ و روحانیون مسیحی نباید ازدواج کنند و جواز ازدواج برای مسیحیان بخاطر جلوگیری از فساد بیشتر و به اصطلاح دفع افسد به فاسد است.

درباره‌ی ازدواج، روایات بسیاری آمده است که به چند مورد آن اشاره می‌کنیم:

* امام صادق علیه السلام فرمود: توسعه‌ی زندگی، در سایه‌ی ازدواج است.

* کسی که از ترس فقر ازدواج نکند، به خداوند سوءظن برده است.

* دور رکعت نماز کسی که همسر دارد، بهتر از هفتاد رکعت نماز کسی است که همسر ندارد.^{۱۳}

فوائد ازدواج^{۱۴}

۱. انس و آرامش

قرآن می‌فرماید: «وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً»^{۱۵}: از نشانه‌های خدا آن است که از جنس خودتان همسرانی آفرید تا در نزد آنان آرامش یابید و میان شما مودت و رحمت قرار داد.

^{۱۰} تفسیر نور، ج ۶، ص: ۱۷۷

^{۱۱} . تفسیر نورالثقلین.

^{۱۲} . تفسیر مجمع‌البیان.

^{۱۳} . مجموعه روایات از تفسیر نورالثقلین می‌باشد.

^{۱۴} تفسیر نور، ج ۶، ص: ۱۷۸

^{۱۵} . روم، ۲۱.

یکی از نیازهای بشر انس و الفت است و لذا تنهایی برای او دشوار است و نیاز به کسی دارد که امین و غم خوار و مهربان و رازدار او باشد تا با او انس بگیرد و عشقش را خالصانه نثار او کند. بهترین فردی که می‌تواند این نیاز را تامین کند همسر است، چه زن و چه شوهر. قرآن از میان فوائد بسیار ازدواج، تنها این مورد را نام برده که معلوم می‌شود مهم‌ترین فائده است.

۲. حفظ عفت و مصونیت از گناه

رسول خدا صلی الله علیه و آله در یک روایت فرمود: «من تزوج فقد أحرز نصف دینه»^{۱۶} هر کس ازدواج کند نیمی از دینش را حفظ کرده است. و در روایتی دیگر فرمود: «من أحب أن یلقى الله طاهرا مطهرا فلیلقاه بزوجه»^{۱۷} هر که دوست دارد در قیامت خدا را پاک و پاکیزه ملاقات کند همسر اختیار کند.

۳. سلامتی جسم و روان

دانشمندان می‌گویند: ارضای صحیح و به موقع غریزه‌ی جنسی، برای سلامت جسم و جان یک ضرورت است و ترک آن باعث بیماری‌های روانی و امراضی از قبیل: ضعف اعصاب، اضطراب، افسردگی، یأس، تشنج، تندخویی، بدبینی، گوشه‌گیری و گاهی سوء هاضمه و سردرد می‌شود.^{۱۸}

۴. بقای نسل

بقای نسل بشر در گرو ازدواج و زناشویی است و در اسلام امر تربیت نسل یکی از وظایف والدین شمرده شده که در قیامت مورد بازخواست قرار می‌گیرد.

۵. استقلال

دختر و پسر، قبل از ازدواج جزئی از خانواده و تابع والدین محسوب می‌شوند، در حالی که پس از ازدواج، به طور مستقل تصمیم می‌گیرند و مسئولیت می‌پذیرند.

۶. امنیت جامعه

اگر بنیاد خانواده مستحکم باشد، از فساد، طغیان، قتل و سرقت، جنایت و تجاوز به عنف و خودکشی تا حد زیادی کاسته می‌شود، چون اکثر این موارد از افرادی سر می‌زند که از کانون گرم خانواده محرومند.^{۱۹}

۱۶. کافی، ج ۵، ص ۳۲۸.

۱۷. النوادر راوندی، ص ۱۲.

۱۸. انتخاب همسر، امینی، ص ۲۶.

۱۹. انتخاب همسر، ص ۲۹.

دقت در انتخاب همسر^{۲۰}

امام صادق علیه السلام فرمود: زن به منزله گلوبندی است که بر گردن می‌افکنی پس مراقب باش. در انتخاب همسر احساسات غلبه نکند. عجله نکنید و پس از فکر و مشورت و گفتگو اقدام کنید. بحش زیادی از اختلافات خانوادگی ریشه‌اش عدم دقت در انتخاب همسر است. همسر شریک زندگی است و تأثیرش تا پایان عمر و تا قیامت هست. معمولاً ازدواجهای سطحی که با یک برخورد و آشنایی در اتوبوس و یا پارک صورت می‌گیرد عاقبت خوبی ندارد.

ویژگی‌های همسر خوب^{۲۱}

۱. دین و ایمان

الف. قرآن می‌فرماید: «وَلَا تَنْكِحُوا الْمُشْرِكَاتِ حَتَّىٰ يُؤْمِنَنَّ وَلَآئِمَهُ مَوْمِنَةٌ خَيْرٌ مِّنْ مُّشْرِكَةٍ وَ لَوْ أَعْجَبَتْكُمْ وَلَا تَنْكِحُوا الْمُشْرِكِينَ حَتَّىٰ يُؤْمِنُوا وَ لَعَبْدٌ مُّؤْمِنٌ خَيْرٌ مِّنْ مُّشْرِكٍ وَ لَوْ أَعْجَبَكُمْ أُولَئِكَ يَدْعُونَ إِلَى النَّارِ وَ اللَّهُ يَدْعُوا إِلَى الْجَنَّةِ»^{۲۲} و با زنان مشرک ازدواج نکنید مگر آنکه ایمان بیاورند و همانا کنیزی با ایمان بهتر از زن آزاد مشرک است هر چند از (زیبایی) او به شگفت آید و به مشرکان زن ندهید مگر آنکه ایمان بیاورند و همانا برده مؤمن بهتر از آزاد مشرک است هر چند از (مال و زیبایی) او شگفت زده شوید.

ب. امام صادق علیه السلام فرمود: «إِذَا تَزَوَّجَ الرَّجُلُ الْمَرْأَةَ لِجَمَالِهَا أَوْ مَالِهَا وَ كَلَّ إِلَى ذَلِكِ وَ إِذَا تَزَوَّجَهَا لِدِينِهَا رَزَقَهُ اللَّهُ الْجَمَالَ وَ الْمَالَ»^{۲۳}؛ هنگامی که مرد به خاطر مال و جمال زن با او ازدواج کند، به همان واگذار می‌شود و هرگاه به خاطر دینش با او ازدواج کند، خداوند مال و جمال را رزق او می‌سازد.

۲. اخلاق خوب و خوش

امام رضا علیه السلام در جواب یکی از یارانش که نوشته بود قصد ازدواج با کسی را دارم که خوش‌اخلاق نیست، فرمودند: اگر بد اخلاق است با او ازدواج نکن.^{۲۴}

اخلاق در زندگی باعث شیرینی زندگی و رشد خانواده می‌شود. اموری همچون: راستگویی، امانتداری، خوش‌زبانی، خیرخواهی، گذشت و ایثار، بردباری، وظیفه‌شناسی، نجابت، کم‌توقعی، نرم‌خوئی، و ... امتیازات یک انسان است که اسلام به آنها اهمیت داده است.

^{۲۰} تفسیر نور، ج ۶، ص: ۱۷۹

^{۲۱} تفسیر نور، ج ۶، ص: ۱۸۰-۱۷۹

^{۲۲} بقره، ۲۲۱.

^{۲۳} کافی، ج ۵، ص ۳۳۳.

^{۲۴} کافی، ج ۵، ص ۵۶۳.

۳. اصالت خانوادگی

پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: «أیها الناس ایکم و خضراء الدمن. قیل یا رسول الله و ما خضراء الدمن؟ قال: المرأة الحسنة فی منبت السوء»^{۲۵}؛ مردم از سبزه‌هایی که بر زباله می‌روید پرهیزید. گفتند: یا رسول الله مراد چیست؟ فرمود: زنان زیبارویی که در خانواده‌ای ناپاک روئیده‌اند.

۴. سواد و تحصیلات

علم و دانش برای انسان یک کمال و برای همسر یک مزیت است. با فرد باسواد زودتر می‌شود به تفاهم رسید و برنامه‌های بهتری برای آینده ریخت. البته هر باسوادی، باتدبیر نیست. متأسفانه مدارس و دانشگاه‌ها در کشور ما درس زندگی نمی‌دهند.

۵. سلامت جسم

سلامت جسم از نعمتهای بزرگ الهی و از مزایای یک همسر است. در روایت است با کسانی که بیماریهای مسری دارند ازدواج نکنید. البته ازدواج با ایثارگران جانباز، لیاقت و شایستگی و از خودگذشتگی می‌خواهد.

۶. تناسب سنّی

انسان در سنین مختلف حالات متفاوت دارد. تمایلات جنسی نیز در هر سنّی یکسان نیست، پس باید بین سنّ دختر و پسر تفاوت فاحش نباشد، که زندگی را با مشکلاتی روبرو می‌کند.

مهریه^{۲۶}

۱. مرد برای اثبات صداقت خویش، مهریه را نثار زن می‌کند و لذا به آن صداق می‌گویند و پشتوانه زن است در طول زندگی و پس از طلاق یا مرگ همسر.

۲. مقدار مهر در اسلام تعیین نشده، اما در احادیث از مهریه‌های سنگین مذمت شده و چنین آمده است که مهریه زیاد مایه کینه و عداوت می‌شود.^{۲۷}

۳. مرد باید سعی کند در اولین فرصت که تمکن پیدا کرد مهریه زن را بپردازد.

۴. زن مالک مهر است و هر کاری بخواهد می‌تواند با آن بکند، ببخشد یا تجارت کند.

۵. در روایات، به مردی که قصد دادن مهریه را نداشته باشد، سارق و زناکار اطلاق شده است.^{۲۸}

جهیزیه

^{۲۵} کافی ج ۵ ص ۳۳۲

^{۲۶} تفسیر نور، ج ۶، ص: ۱۸۱

^{۲۷} مکارم الاخلاق ص ۲۳۷.

^{۲۸} وسائل، ج ۱۵، ص ۲۱.

۱. داماد، نه شرعا و نه قانونا حق مطالبه جهاز را ندارد، گرچه مرسوم است که خانواده عروس اسباب و لوازم زندگی را خریداری می کنند.

۲. جهاز برای تامین آسایش دو زوج جوان است، نه فخرفروشی و خودنمایی.

۳. لیست جهاز حضرت فاطمه:

- ۱- یک پیراهن ۲- یک روسری بزرگ ۳- یک حله سیاه ۴- دو عدد تشک، ۵- یک تختخواب از لیف خرما
- ۶- چهار عدد بالش ۷- یک حصیر ۸- یک آسیاب دستی ۹- یک کاسه مسی ۱۰- یک مشک چرمی ۱۱- یک طشت لباسشویی ۱۲- یک کاسه شیر ۱۳- یک ظرف آبخوری ۱۴- یک پرده ۱۵- یک آفتابه ۱۶- یک کوزه
- ۱۷- یک پوست برای فرش ۱۸- دو کوزه سفالین ۱۹- یک عبا

مراسم عقد و عروسی

در اسلام سفارش شده مراسم عقد و عروسی با حضور مردم و همراه با شادی برگزار شود.

رسول خدا صلی الله علیه و آله عقد فاطمه زهرا علیها السلام را در مسجد، در حضور انصار و مهاجرین اجرا کردند و دستور دادند بین حاضرین خرما پخش کنند.

هنگام عروسی حضرت زهرا علیها السلام رسول خدا صلی الله علیه و آله به همسرانش فرمود: فاطمه را آرایش کنید و خوشبو سازید، اطاقش را فرش کنید تا او را به خانه شوهر بفرستیم. ۲۹

همچنین به زنان مهاجر و انصار فرمود: فاطمه را تا خانه شوهر همراهی کنید و شادی کنید، لیکن مواظب باشید چیزی نگوئید که خدا بدان راضی نباشد.

پیامها: ۳۰

۱- خانواده و جامعه، مسئول ازدواج افراد بی همسر است. «وَأَنْكِحُوا»

۲- ازدواج در اسلام، امری مقدس و مورد تأکید است. «وَأَنْكِحُوا»

۳- لازم نیست خواستگاری، از طرف خاصی باشد، هر یک از طرفین ازدواج می توانند پیشقدم شوند. «وَأَنْكِحُوا»

۴- تنها سفارش به ترک نگاه حرام، کافی نیست، برای ازدواج جوانان باید اقدام کرد. «يَعُضُّوا، يَعْضُّنَ، وَأَنْكِحُوا»

۵- زنان بیوه را همسر دهید. «وَأَنْكِحُوا الْأَيَامِيَّ» («ایامی»، شامل آنان نیز می شود).

۶- داشتن صلاحیت، شرط ازدواج است. «وَالصَّالِحِينَ» (یعنی باید طرفین صلاحیت اداره زندگی مشترک را داشته باشند).

۲۹. بحار، ج ۴۳، ص ۱۳۱.

۳۰. تفسیر نور، ج ۶، ص: ۱۸۲

- ۷- اقدام جامعه برای عروس و داماد کردن افراد صالح، تشویقی است که جوانان لاابالی و هرزه نیز خود را در مدار صالحان قرار دهند. وَالصَّالِحِينَ... (بنا بر این که مراد از صلاحیت، صلاحیت اخلاقی و مکتبی باشد.)
- ۸- در تأمین نیازهای جنسی، فرقی میان انسان‌ها نیست. (زن، مرد، غلام و کنیز) «مِنْكُمْ، عِبَادِكُمْ، إِمَائِكُمْ»
- ۹- فقر، نباید مانع اقدام در امر ازدواج شود. إِنْ يَكُونُوا فُقَرَاءَ...
- ۱۰- در صورت فقر، به ازدواج اقدام کنید و بر خدا توکل نمایید. «يُغْنِيهِمُ اللَّهُ»
- ۱۱- فقر، برای عروس و داماد عیب نیست. إِنْ يَكُونُوا فُقَرَاءَ...
- ۱۲- خداوند، تأمین زندگی عروس و داماد را وعده داده است و ازدواج، وسیله وسعت و برکت زندگی است. «يُغْنِيهِمُ اللَّهُ»
- ۱۳- تحقق وعده‌های الهی از سرچشمه‌ی فضل بی پایان اوست. «فَضْلُهُ - وَاسِعٌ»
- ۱۴- رشد و توسعه‌ای که خداوند نصیب بندگانش می‌فرماید، بر اساس علم و حکمت اوست. «وَاسِعٌ عَلَيْهِمْ» ۳۱

۳۱ قرائتی، محسن، تفسیر نور، ۱۰ جلد، مرکز فرهنگی درس‌هایی از قرآن - ایران - تهران، چاپ: ۱، ۱۳۸۸ ه.ش.

و لَيْسْتَغْفِرِ الَّذِينَ لَا يَجِدُونَ نِكَاحًا حَتَّى يُغْنِيَهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَالَّذِينَ يَبْتَغُونَ الْكِتَابَ مِمَّا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ فَكَاتِبُوهُمْ إِنْ عَلِمْتُمْ فِيهِمْ خَيْرًا وَآتُوهُمْ مِنْ مَالِ اللَّهِ الَّذِي آتَاكُمْ وَلَا تُكْرِهُوا فَتِيَاتِكُمْ عَلَى الْبِغَاءِ إِنْ أَرَدْنَ تَحَصُّنًا لِيَبْتِغُوا عَرَضَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَمَنْ يُكْرِهِنَّ فَإِنَّ اللَّهَ مِنْ بَعْدِ إِكْرَاهِهِنَّ غَفُورٌ رَحِيمٌ «۳۳»

و کسانی که (وسیله‌ی) ازدواج نمی‌یابند، پاکدامنی و عفت پیشه کنند، تا آن که خداوند از کرم خویش، آنان را بی‌نیاز نماید. و هر کدام از غلامان و کنیزان شما که خواهان باز خرید و آزادی (تدریجی) خود باشند، اگر در آنان خیر و شایستگی دیدید، تقاضای آنان را بپذیرید و (برای کمک به آزاد شدن آنان) از مالی که خدا به شما داده به آنان بدهید، و کنیزان خود را که تصمیم بر پاکدامنی دارند، به خاطر رسیدن به مال دنیا به فحشا وادار نکنید، و هر کس آنان را مجبور کند، همانا خداوند برای آنان که به اکراه وادار گشته‌اند، بخشنده‌ی مهربان است.

سوره نور آیه ۳۳

نکته‌ها: ۳۲

ابتدا باید به هر کس که می‌تواند سفارش کرد ازدواج کند، سپس به غیر متأهلان سفارش عفت و پاکدامنی نمود. (آیه «وَأُنْكِحُوا» قبل از آیه «وَلَيْسْتَغْفِرِ» آمده است)

چنانکه در روایات آمده است: در جاهلیت، کنیزان را برای کسب در آمد به فحشا وادار می‌کردند. لذا خداوند می‌فرماید: به جای آنکه کنیزان را به گناه وادار کنید، زمینه ازدواج آنان را فراهم سازید.

در مورد رفتار با اسیران جنگی، یکی از این چند راه را می‌توانیم پیش بگیریم:

الف: همه‌ی اسیران را یکجا آزاد کنیم، که در این صورت، دوباره به جنگ باز می‌گردند.

ب: همه را بکشیم، که این، امری غیر انسانی است.

ج: اسرا را در منطقه‌ای گرد آوریم و از بیت‌المال مسلمانان، مخارج آنان را تأمین کنیم. (در این طرح، باید بی‌گناهان هزینه‌ی مجرمان را بپردازند).

د: آنها را میان مسلمانان تقسیم کنیم تا سیره‌ی اسلام و مسلمانان را مشاهده کنند و به تدریج تحت تأثیر قرار گیرند و مسلمان شوند، سپس از راه‌های مختلف، آنها را آزاد کنیم، که این طرح، بهترین است، و طرح اسلام نیز همین است.

بگذریم که نظام جنگ در آن زمان این بود که اسیر جنگی را به عنوان برده مورد استفاده قرار می‌دادند و اسلام نیز مقابله به مثل می‌کرد، همان گونه که امروز در دنیا اسیران را در اردوگاه‌ها قرار می‌دهند و ما نیز باید قوانین بین‌المللی جنگ را تا آنجا که منافاتی با مذهب ما نداشته باشد بپذیریم.

- ۱- دسترسی نداشتن به همسر، مجوز گناه نیست، صبر و عفت لازم است. «وَلْيَسْتَعْفِفِ»
- ۲- هر کجا احساس خطر بیشتر باشد، سفارش مخصوص لازم است. «وَلْيَسْتَعْفِفِ الَّذِينَ لَا يَجِدُونَ نِكَاحًا» (چون افراد غیر متأهل بیشتر از دیگران در معرض فحشا و منکر هستند، خداوند در فرمان به عفت، آنان را مخاطب قرار داده است)
- ۳- جوانان بخاطر امکانات ازدواج، به سراغ تهی‌ی مال از راه حرام نروند و عفت و تقوا از خود نشان دهند. «حَتَّىٰ يُغْنِيَهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ»
- ۴- در حفظ عفت و پاکدامنی عمومی، هم باید جوانان خود را حفظ کنند، «وَلْيَسْتَعْفِفِ»، هم خانواده و حکومت قیام کند «وَأَنْكِحُوا الْأَيَامَىٰ» و هم ثروتمندان جامعه به پاخیزند. «وَأَتَوْهُمْ مِنْ مَالِ اللَّهِ»
- ۵- در قرارداد با زیردستان خود، سند کتبی داشته باشید. «مِمَّا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ فَكَاتِبُوهُمْ»
- ۶- اسلام برای آزادی بردگان، طرح‌های مختلفی دارد. یکی از آنها قرارداد باز خرید است. «فَكَاتِبُوهُمْ»
- ۷- دارایی و اموال را از خود ندانید بلکه از خداست که چند روزی امانت به شما داده است. «مَالِ اللَّهِ»
- ۸- ثروتمندان، در قبال ازدواج زیردستان خود، مسئولیت دارند. «وَأَتَوْهُمْ مِنْ مَالِ اللَّهِ الَّذِي آتَاكُمْ»
- ۹- بکارگیری زیردستان در امور حرام، ممنوع است. «وَلَا تُكْرِهُوا فَتِيَاتِكُمْ عَلَىٰ الْبِغَاءِ»
- ۱۰- دنیاطلبی، سرچشمه‌ی گناهان است. لَا تُكْرِهُوا ... لِتَبْتَغُوا عَرْضَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا
- ۱۱- ثروت‌اندوزی از راه‌های نامشروع جایز نیست. «لِتَبْتَغُوا عَرْضَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا»
- ۱۲- دنیا زودگذر است. «عَرْضَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا» (کلمه «عَرْضَ» به معنای عارضی و زودگذر است)
- ۱۳- ارزشها نباید فدای مال و مادیات شود. لَا تُكْرِهُوا ... لِتَبْتَغُوا
- ۱۴- حریم کنیزان مانند دختران آزاد است. «لَا تُكْرِهُوا فَتِيَاتِكُمْ عَلَىٰ الْبِغَاءِ»
- ۱۵- پاکدامنی و عفت برای زن بهترین ارزش است. «إِنْ أَرَدْنَ تَحَصُّنًا»
- ۱۶- سرچشمه بخشی از گناهان، بزرگترها هستند. لَا تُكْرِهُوا ... أَرَدْنَ تَحَصُّنًا
- ۱۷- افراد مجبور شده به گناه، مورد عفو قرار می‌گیرند. «فَإِنَّ اللَّهَ مِنْ بَعْدِ إِكْرَاهِهِنَّ غَفُورٌ رَحِيمٌ» ۳۳

هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَجَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا لِيَسْكُنَ إِلَيْهَا فَلَمَّا تَغَشَّاهَا حَمَلَتْ حَمْلًا خَفِيًّا فَمَرَّتْ بِهِ فَلَمَّا أَثْقَلَتْ دَعَا اللَّهَ رَبَّهُمَا لَئِن آتَيْتَنَا صَالِحًا لَنُكَوِّنَنَّ مِنَ الشَّاكِرِينَ ﴿١٨٩﴾

او خدایی است که شما را از یک نفس (جان) آفرید و همسرش را از (نوع) او قرار داد تا بدان آرام گیرد. پس چون با او بیامیخت، باری سبک بر گرفت (و باردار شد) و (مدتی) با آن سر کرد، چون زن سنگین شد، آن دو (زن و شوهر) از خداوند، پروردگارشان، درخواست کرده (و گفتند): که اگر فرزند شایسته‌ای به ما بدهی، قطعاً از سپاسگزاران خواهیم بود. (اعراف، ۱۸۹)

پیام‌ها: ۳۴

- ۱- گوهر وجودی زن و مرد یکی است. «وَجَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا»
 - ۲- ازدواج و همسر، عامل آرامش روح و زندگی است و ناآرامی‌های روانی را برطرف می‌کند. «لِيَسْكُنَ إِلَيْهَا»
 - ۳- اساس زندگی بر انس و الفت است، نه اختلاف و شقاق. «لِيَسْكُنَ إِلَيْهَا»
 - ۴- مسائل جنسی را با کنایه بیان کنیم. «تَغَشَّاهَا»
 - ۵- آمیزش زن و شوهر باید در پنهانی باشد. «تَغَشَّاهَا»
 - ۶- رشد جنین، تدریجی است، تا زن آمادگی داشته باشد. «خَفِيًّا، أَثْقَلَتْ»
 - ۷- تا بار انسان سنگین نشود، متوجه مسئولیت خود نمی‌شود. «فَلَمَّا أَثْقَلَتْ دَعَا»
- مشکلات، وسیله‌ی توجّه به خدا و پیدایش حالت روحی و معنوی و آماده نمودن دل و وجدان انسان است. مانند زنان باردار که چون از تقدیر الهی بی‌خبرند دائم در اضطراب به سر می‌برند و پذیرای هرگونه موعظه و راهنمایی می‌باشند.
- ۸- پدر و مادر در سرنوشت فرزند، احساس مسئولیت می‌کنند. «دَعَا»
 - ۹- انسان فطرتاً میل به بقای نسل و فرزند دارد. «آتَيْتَنَا»
 - ۱۰- فرزند را از خدا بدانیم، نه از وسائل دیگر یا خودمان. «آتَيْتَنَا»
 - ۱۱- آمیزش جنسی تنها برای لذت و شهوت نیست، بلکه برای بقا و دوام نسل صالح است. «صَالِحًا»
 - ۱۲- انسان فطرتاً به دنبال صلاح و اصلاح است، نه بی‌تفاوتی و فساد. «آتَيْتَنَا صَالِحًا» و نفرمود: «آتَيْتَنَا وَلِدًا».
 - ۱۳- برای صلاح و تربیت صحیح فرزند، باید پیش از تولد او اقدام کرد و از خدا استمداد جست. «فَلَمَّا أَثْقَلَتْ دَعَا اللَّهَ رَبَّهُمَا لَئِن آتَيْتَنَا صَالِحًا»^{۳۵}

^{۳۴} تفسیر نور، ج ۳، ص: ۲۴۱

^{۳۵} قرائتی، محسن، تفسیر نور، ۱۰ جلد، مرکز فرهنگی درس‌هایی از قرآن - ایران - تهران، چاپ: ۱، ۱۳۸۸ ه.ش.

وَإِذَا طَلَقْتُمُ النِّسَاءَ فَبَلَّغْنَ أَجَلَهُنَّ فَلَا تَعْضُلُوهُنَّ أَنْ يَنْكِحْنَ أَزْوَاجَهُنَّ إِذَا تَرَاضُوا بَيْنَهُمْ بِالْمَعْرُوفِ ذَلِكَ يُوعِظُ بِهِ مَنْ كَانَ مِنْكُمْ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ذَلِكَمَ أَرْزَى لَكُمْ وَأَطْهَرَ وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ.

و هنگامی که زنان را طلاق دادید و عده خود را به پایان رساندند، مانع آن‌ها نشوید که با همسران (سابق) خویش، ازدواج کنند! اگر در میان آنان، به طرز پسندیده‌ای تراضی برقرار گردد. این دستوری است که تنها افرادی از شما، که ایمان به خدا و روز قیامت دارند، از آن، پند می‌گیرند (و به آن، عمل می‌کنند). این (دستور)، برای رشد (خانواده‌های) شما مؤثرتر، و برای شستن آلودگی‌ها مفیدتر است و خدا می‌داند و شما نمی‌دانید.

سوره بقره، آیه ۲۳۲

نکته‌ها:

اگر زنان مطلقه، با همان شوهران سابق خود توافق کرده و ازدواج کنند، در پاکی و تزکیه فرد و جامعه، تأثیر بسیار دارد. «ذَلِكُمْ أَرْزَى لَكُمْ وَأَطْهَرُ» زیرا در این نوع ازدواج، اسرار یکدیگر مخفی مانده و فرزندان به آغوش والدین و سرپرست واقعی خود برمی‌گردند و چون زن و شوهر طعم تلخ طلاق را چشیده‌اند، از جدائی مجدد نگرانند.

پیام‌ها:

- ۱- رأی زن مطلقه، در انتخاب شوهر محترم است و در ازدواج مجدد، اجازه از دیگری لازم نیست. «فَلَا تَعْضُلُوهُنَّ»
- ۲- با یک طلاق، برای همیشه بدبین نباشید. چه بسا بعد از طلاق، دو طرف پشیمان شده و آماده زندگی مجدد به گونه شایسته‌ای باشند. «يَنْكِحْنَ أَزْوَاجَهُنَّ»
- ۳- شرط اصلی ازدواج، رضایت طرفین است. «تَرَاضُوا بَيْنَهُمْ»
- ۴- توافق بر ازدواج، باید عقلایی و عادلانه باشد. «تَرَاضُوا بَيْنَهُمْ بِالْمَعْرُوفِ»
- ۵- کسانی که در راه ازدواج مشروع دیگران، کارشکنی و مشکل آفرینی می‌کنند، باید در ایمان خود نسبت به خدا و قیامت شک کنند. «فَلَا تَعْضُلُوهُنَّ ... ذَلِكَ يُوعِظُ بِهِ مَنْ كَانَ مِنْكُمْ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ»
- ۶- از جاذبه‌های طبیعی و مشروع، جلوگیری نکنید. چه بسا زن و مردی که میان آنها طلاق جدایی افکنده، از یکدیگر خاطرات شیرینی نیز داشته باشند و گاه و بیگاه آن خاطرات را یاد بیاورند که اگر به طور طبیعی و مشروع به هم نرسند، خطر انحراف وجود دارد. «يَنْكِحْنَ أَزْوَاجَهُنَّ ... ذَلِكَمَ أَرْزَى لَكُمْ وَأَطْهَرُ»
- ۷- برای حفظ سلامتی جامعه، زنان مطلقه نباید بی‌همسر بمانند. «يَنْكِحْنَ ... ذَلِكَمَ أَرْزَى لَكُمْ وَأَطْهَرُ»
- ۸- برکات ازدواج مجدد و بازگشت به همسر اول و همچنین مفاسد طلاق و بی‌همسری، فوق درک بشر است. «وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ»^{۳۶}

^{۳۶} قرائتی، محسن، تفسیر نور، ج ۱، ص: ۳۶۳، مرکز فرهنگی درس‌هایی از قرآن - ایران - تهران، چاپ: ۱، ۱۳۸۸ ه.ش.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا يَحِلُّ لَكُمْ أَنْ تَرْتُوا النِّسَاءَ كَرْهًا وَلَا تَعْضَلُوهُنَّ لِتَذْهَبُوا بِبَعْضِ مَا آتَيْنَهُنَّ إِلَّا أَنْ يَأْتِيَنَّ بِفَاحِشَةٍ مُبِينَةٍ وَعَاشِرُوهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ فَإِنْ كَرِهْتُمُوهُنَّ فَعَسَى أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَيَجْعَلَ اللَّهُ فِيهِ خَيْرًا كَثِيرًا.

ای کسانی که ایمان آورده‌اید! برای شما حلال نیست که از زنان، از روی اکراه (و ایجاد ناراحتی برای آن‌ها)، ارث ببرید! و آنان را تحت فشار قرار ندهید که قسمتی از آنچه را به آن‌ها داده‌اید (از مهر)، تملک کنید! مگر اینکه آن‌ها عمل زشت آشکاری انجام دهند؛ و با آنان، به طور شایسته رفتار کنید! و اگر از آن‌ها، (به جعتی) کراهت داشتید، (فوراً تصمیم به جدایی نگیرید!) چه بسا چیزی خوشایند شما نباشد، و خداوند خیر فراوانی در آن قرار می‌دهد!

سوره نساء، آیه ۱۹

نکته‌ها:

بر خلاف سنت جاهلیت، که گاهی زن نیز به ارث برده می‌شد، ممکن است آیه اشاره به این باشد که تنها اموال قابل ارث است و همسر متوفی، ارث کسی نیست. او خودش می‌تواند بعد از فوت شوهرش، همسر دیگری انتخاب کند.

پیام‌ها:

- ۱- اسلام، مدافع حقوق زن است. «لَا يَحِلُّ لَكُمْ أَنْ تَرْتُوا النِّسَاءَ كَرْهًا»
- ۲- بازپس گرفتن مهریه با زور و اجبار، حرام است. «لَا تَعْضَلُوهُنَّ لِتَذْهَبُوا بِبَعْضِ مَا آتَيْنَهُنَّ»
- ۳- تنها در صورتی که زن در معرض بی‌عفتی باشد، مرد حق سخت‌گیری دارد. لَا تَعْضَلُوهُنَّ ... إِلَّا أَنْ يَأْتِيَنَّ بِفَاحِشَةٍ مُبِينَةٍ
- ۴- با زنان باید خوش رفتاری کرد. «عَاشِرُوهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ»
- ۵- مرد، سنگ‌زیرین آسیای زندگی است و باید با خوش رفتاری، بر سختی‌ها شکبیا باشد. (خطاب آیه به مرد است.) لَا تَعْضَلُوهُنَّ ... عَاشِرُوهُنَّ
- ۶- بسیاری از خیرات، در لابلای ناگواری‌های زندگی است. يَجْعَلَ اللَّهُ فِيهِ خَيْرًا ...
- ۷- حل مشکلات خانواده و داشتن حلم و حوصله، برای سعادت فرزندان، بهتر از جدایی و طلاق است. «فِيهِ خَيْرًا كَثِيرًا»
- ۸- همیشه خیر و شرّ ما همراه با تمایلات ما نیست، چه بسا چیزی را ناخوشایند داریم، ولی خداوند خیر زیاد در آن قرار داده باشد. زیرا انسان به همه‌ی مصالح خویش آگاه نیست. فَعَسَى أَنْ تَكْرَهُوا ... فِيهِ خَيْرًا كَثِيرًا^{۳۷}

^{۳۷} قرآنتی، محسن، تفسیر نور، ج ۲، ص: ۳۹، مرکز فرهنگی درس‌هایی از قرآن - ایران - تهران، چاپ: ۱، ۱۳۸۸ ه.ش.

وَاللَّهُ جَعَلَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا وَجَعَلَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ بَنِينَ وَحَفَدَةً وَرَزَقَكُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ أَلَيْسَ بِالْبَاطِلِ يُؤْمِنُونَ وَبِنِعْمَتِ اللَّهِ هُمْ يَكْفُرُونَ

و خداوند از جنس خودتان همسرانی برایتان قرار داد و از همسرانتان برای شما فرزندان و نوادگانی قرار داد و از پاکیزه‌ها شما را روزی داد، پس آیا (باز هم) به باطل ایمان می‌آورند و به نعمت الهی کفر می‌ورزند؟. (نحل، ۷۲)

نکته‌ها:

در تفسیر طبری می‌خوانیم که «حَفَدَةٌ» به داماد، فرزند، نواده و حتی اعوان و خدمه و فرزندی که همسر از شوهر دیگر داشته، گفته می‌شود، در تفسیر المیزان آمده که «حَفَدَةٌ»

جمع «حافد» به معنای سرعت در عمل است و چون نزدیکان، سریع‌تر به کمک والدین می‌شتابند، به آنها حفده گفته می‌شود.

سؤال: چرا در این آیه نام پسران آمده، ولی نام دختران نیامده است؟

پاسخ: ممکن است مراد از «بَنِينَ» پسران و دختران هر دو باشند و ممکن است دختران مصداق طیبات باشند که در آیه آمده است، چنانکه در آیه ۲۶ سوره‌ی نور می‌فرماید:

«الطَّيِّبَاتُ لِلطَّيِّبِينَ» و ممکن است با وجود «حَفَدَةٌ» که به معنای نوهی دختری است، نیازی به نام دختر نباشد.

پیام‌ها:

۱- همسر و فرزند، از نعمت‌های الهی است. (همسر وسیله آرامش و فرزند مایه امید است) **وَاللَّهُ جَعَلَ لَكُمْ ... أَزْوَاجًا ... بَنِينَ**

۲- از الطاف و حکمت‌های الهی، سنخیت میان زن و شوهر است. **«جَعَلَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ»**

۳- ازدواج، یک برنامه‌ی مدبرانه الهی است. **وَاللَّهُ جَعَلَ ... أَزْوَاجًا**

۴- خداوند، هم نیازهای روحی و روانی را تأمین می‌کند. **مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا ... بَنِينَ وَ حَفَدَةً** و هم نیازهای مادی را. **«رَزَقَكُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ»**

۵- از الطاف حکیمانه الهی، دل‌پسند بودن رزق اوست. **«رَزَقَكُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ»**

۶- ترک ازدواج و جلوگیری از فرزند و تحریم حلال‌های الهی، باطل‌گرایی و کفران نعمت است. **«أَلَيْسَ بِالْبَاطِلِ يُؤْمِنُونَ وَ بِنِعْمَتِ اللَّهِ هُمْ يَكْفُرُونَ»**

۷- با وجود همسر و رزق حلال، زنا و حرام‌خواری، کفران نعمت الهی است. **«بِنِعْمَتِ اللَّهِ هُمْ يَكْفُرُونَ»**

۸- انسان میل به ماندگار شدن خود یا یادگارهای خود دارد. **«جَعَلَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ بَنِينَ وَ حَفَدَةً»**

۹- ابتدا با بیان نعمت‌ها و الطاف، مخاطب خود را آماده کنید، سپس از او انتقاد کنید. **جَعَلَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ ... أَزْوَاجِكُمْ ... وَ رَزَقَكُمْ ... أَلَيْسَ بِالْبَاطِلِ يُؤْمِنُونَ**^{۳۸}

^{۳۸} قرائتی، محسن، تفسیر نور، ج ۴، ص: ۵۵۲، مرکز فرهنگی درس‌هایی از قرآن - ایران - تهران، چاپ: ۱، ۱۳۸۸ ه.ش.

نِسَاؤُكُمْ حَرْثٌ لَّكُمْ فَأْتُوا حَرْثَكُمْ أَنَّى شِئْتُمْ وَقَدِّمُوا لِنَفْسِكُمْ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّكُمْ مُلَاقُوهُ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ

زنان شما کشتزار شمايند، هر جا و هر گاه که بخواهيد، به کشتزار خود در آييد (و با آنان آميزش نماييد) و (در انجام کار نيك) برای خود، پيش بگيريد و از خدا پروا کنيد و بدانيد که او را ملاقات خواهيد کرد، و به مؤمنان بشارت ده.

(بقره، ۲۲۳)

نکته‌ها:

در اين آيه، زنان به مزرعه و کشتزاری تشبيه شده‌اند که بذر مرد را در درون خود پرورش داده و پس از ۹ ماه، گل فرزند را به بوستان بشری تقديم می‌کنند. همچنان که انسان، بدون کشت و مزرعه از بين می‌رود، جامعه بشری نیز بدون وجود زن نابود می‌گردد.

زنان وسيله‌ی هوسبازی نيستند، بلکه رمز بقای نسل بشر هستند. پس لازم است در آميزش جنسی، هدف انسان توليد یک نسل پاک که ذخيره قيامت است باشد و در چنين لحظات و حالاتی نیز هدف مقدّسی دنبال شود. جمله‌ی «وَ اتَّقُوا اللَّهَ» هشدار می‌دهد که از راههای غير مجاز، بهره جنسی نبريد و به نحوی حرکت کنيد که در قيامت سرافراز باشيد و اولاد و نسلی را تحویل دهيد که مجسمه‌ی عمل صالح و خيرات آن روز باشند.

پیام‌ها:

- ۱- همسر مناسب همچون مزرعه‌ی مناسب است و سلامت بذر، شرط توليد بهتر است. «نِسَاؤُكُمْ حَرْثٌ لَّكُمْ»
- ۲- بذر و زمين، هر دو در توليد نقش مهمی دارند. زن و مرد نیز در بقای نسل آینده نقش اساسی دارند. «حَرْثٌ لَّكُمْ»
- ۳- در کنار ممنوعیت‌های موسمی، بهره‌گیری‌های دراز مدت است. در آيه قبل فرمود: «فَاعْتَزِلُوا» در اين آيه می‌فرمايد: «فَأْتُوا حَرْثَكُمْ»
- ۴- در آميزش، مرد بايد به سراغ زن برود. «فَأْتُوا حَرْثَكُمْ»
- ۵- غرائز نیز بايد جهت خدایي بگيرند. اگر هدف از آميزش، فرزندان پاک و ذخيره قيامت باشد، آن نیز رنگ الهی می‌گيرد. «قَدِّمُوا لِنَفْسِكُمْ»
- در صحيح بخاری آمده است: اولیای خدا در آميزش قصد می‌کنند که صاحب فرزندان جهاادگر شوند.
- ۶- اگر نسل پاک تحویل دهيد، خودتان بهره‌مند خواهيد شد. «قَدِّمُوا لِنَفْسِكُمْ»
- ۷- زن، نه کالاست و نه منشأ تاریکی، بلکه او بنیان‌گذار آبادی‌ها و سرمايه‌گذار تاريخ و فرستنده هدایای اخروی است. «نِسَاؤُكُمْ حَرْثٌ لَّكُمْ، قَدِّمُوا لِنَفْسِكُمْ»
- ۸- در مسائل جنسی، تقوا را مراعات کنيد. «فَأْتُوا حَرْثَكُمْ ... وَ اتَّقُوا اللَّهَ»
- ۹- خواسته‌های نفسانی بايد با تقوا کنترل شود. «أَنَّى شِئْتُمْ ... وَ اتَّقُوا اللَّهَ»
- ۱۰- ايمان به آخرت، بهترين وسيله‌ی رسيدن به تقوا می‌باشد. «اتَّقُوا اللَّهَ وَ اعْلَمُوا أَنَّكُمْ مُلَاقُوهُ»^{۳۹}

^{۳۹} قرائتی، محسن، تفسير نور، ج ۱، ص: ۲۵۰، مرکز فرهنگي درسهايي از قرآن - ايران - تهران، چاپ: ۱، ۱۳۸۸ ه.ش.

وَمِنْ كُلِّ شَيْءٍ خَلَقْنَا زَوْجَيْنِ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ

و از هر چیز دو زوج آفریدیم، باشد که یاد کنید و پند گیرید. (ذاریات، ۴۹)

نکته‌ها:

کلمه «آید» هم می‌تواند جمع «ید» به معنای دست باشد، همانند آیه «أَمْ لَهُمْ آيِدٍ يَبْتَطِشُونَ بِهَا»^{۴۰} و هم می‌تواند مصدر، به معنای قوت و قدرت باشد. چنانکه در قرآن از این ریشه، واژه‌های مختلفی به معنای تأیید آمده است، مانند: «هُوَ الَّذِي آيَدَكَ بِنَصْرِهِ وَبِالْمُؤْمِنِينَ»^{۴۱}

کلمات «فرش» و «مهد» به معنای گسترده چیزی برای استراحت است.

پیام‌ها:

۱- آسمان در حال گسترش است و این گسترش ادامه دارد. «إِنَّا لَمُوسِعُونَ»

۲- قانون زوجیت در همه چیز حاکم است. مِنْ كُلِّ شَيْءٍ ... زَوْجَيْنِ (زاینده‌گی و استمرار حیات و زندگی، به خاطر زوجیت است.)

۳- طرح پدیده‌های طبیعی در قرآن، به خاطر پندآموزی و غفلت‌زدائی است. «لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ»^{۴۲}

^{۴۰}. اعراف، ۱۹۵.

^{۴۱}. انفال، ۶۲.

^{۴۲} قرائتی، محسن، تفسیر نور، ۱۰ جلد، مرکز فرهنگی درس‌هایی از قرآن - ایران - تهران، چاپ: ۱، ۱۳۸۸ ه.ش.

« يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَ خَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَ بَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَ نِسَاءً وَ اتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي تَسَأَلُونَ بِهِ وَ الْأَرْحَامَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا » (نساء، ۱)

ای مردم! از پروردگارتان پروا کنید، آن کسی که شما را از یک نفس آفرید و همسرش را نیز از (جنس) او آفرید و از آن دو، مردان و زنان بسیاری را (در روی زمین) پراکنده ساخت و از خدایی که (با سوگند) به او از یکدیگر درخواست می کنید، پروا کنید. و (نسبت) به ارحام نیز تقوا پیشه کنید (و قطع رحم نکنید) که خداوند همواره مراقب شماست.

نکته‌ها:

امیرالمؤمنین علی علیه السلام فرمودند: صلهی رحم کنید، گرچه با سلام دادن باشد، خداوند فرمود: **و اتَّقُوا اللَّهَ ... وَ الْأَرْحَامَ ...**^{۴۳}

پیام‌ها:

۱- آغاز سوره‌ی خانواده، با سفارش به تقوا شروع شده است، یعنی بنیان خانواده، بر تقواست و مراعات آن بر همه لازم است. «**يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا**»

۲- خلقت و تربیت انسان، هر دو به دست خداست، پس پروا و اطاعت هم باید از او باشد. «**اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ**»

۳- همه‌ی انسان‌ها از یک نوعند، پس هر نوع تبعیض نژادی، زبانی، اقلیمی و ... ممنوع است. «**خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ**»

۴- زن و مرد در آفرینش وحدت دارند و هیچکدام از نظر جنسیت بر دیگری برتری ندارند. «**خَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا**»

۵- همه‌ی انسان‌ها در طول تاریخ، از یک پدر و مادرند. **بَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا ...**

روایات درباره‌ی ازدواج فرزندان آدم دو نوع است، آنچه با قرآن هماهنگ است، روایاتی است که می گوید: فرزندان آدم با یکدیگر ازدواج کردند.^{۴۴}

۶- در مسائل تربیتی، تکرار یک اصل است. **اتَّقُوا رَبَّكُم ... اتَّقُوا اللَّهَ**

۷- رعایت حقوق خانواده و خویشاوندان، لازمه‌ی تقواست. **اتَّقُوا اللَّهَ ... وَ الْأَرْحَامَ** امام باقر علیه السلام فرمود: قرابت دلبستگان پیامبر صلی الله علیه و آله را باید با مودت مراعات کرد.^{۴۵}

۴۳. کافی، ج ۲، ص ۱۵۰.

۴۴. تفسیر المیزان.

۴۵. بحار، ج ۲۳، ص ۲۵۷.

۴۶. قرائتی، محسن، تفسیر نور، ۱۰ جلد، مرکز فرهنگی درسهایی از قرآن - ایران - تهران، چاپ: ۱، ۱۳۸۸ ه.ش.

قَالَ إِنِّي أُرِيدُ أَنْ أَنْكِحَكَ إِحْدَى ابْنَتَيَّ هَاتَيْنِ عَلَى أَنْ تَأْجُرَنِي ثَمَانِي حِجَجٍ فَإِنْ أَتَمَمْتَ عَشْرًا فَمِنْ عِنْدِكَ وَمَا أُرِيدُ أَنْ أَسْأَلَكَ عَلَيْكَ سَجْدُنِي إِنْ شَاءَ اللَّهُ مِنَ الصَّالِحِينَ» ۲۷

(حضرت شعیب به موسی) گفت: من قصد دارم تا یکی از این دو دخترم را به همسری تو در آورم بر این (شرط) که هشت سال برای من کار کنی و اگر (این مدت را) به ده سال تمام کردی، پس (بسته به خواست و محبت) از ناحیه توست و من نمی‌خواهم که بر تو سخت گیرم، بزودی به خواست خداوند، مرا از صالحان خواهی یافت.
نکته‌ها:

ما می‌توانیم تمام کارهای خود را رنگ الهی دهیم، چنانکه قرآن می‌فرماید: «صِبْغَةَ اللَّهِ وَمَنْ أَحْسَنُ مِنَ اللَّهِ صِبْغَةً»^{۴۷} مثلاً هرگاه صورت خود را می‌شوئیم، قصد وضو نماییم، هرگاه می‌نشینیم مثل پیامبر صلی الله علیه و آله روبه قبله بنشینیم، به جای مدرک و مقام، برای رضای خداوند درس بخوانیم، لباسی که برای همسر می‌خریم، به مناسبت اعیاد مذهبی همچون عید غدیر یا تولد حضرت زهرا علیها السلام باشد، هدیه‌ای که برای فرزند خود می‌خریم به مناسبت کسب یک کمال معنوی باشد، همان گونه که در این آیه به جای هشت سال فرمود: به اندازه‌ی هشت حج.

پیام‌ها: ۴۸

۱- اگر کاری بر اساس جوانمردی و ضعیف نوازی انجام شود، علاوه بر اجر معنوی، پاداش دنیوی نیز بدنبال دارد. «قَالَ إِنِّي أُرِيدُ أَنْ أَنْكِحَكَ» (حضرت موسی که تا ساعاتی پیش حتی بر جان خود ایمن نبود، اینک علاوه بر امنیت جانی، صاحب زن و زندگی و کار می‌شود).

۲- سنت‌های خوب ازدواج (همچون حضور در منزل دختر و گفتگو با حضور پدرش) را از انبیا بیاموزیم. «إِنَّ أَبِي يَدْعُوكَ - إِنِّي أُرِيدُ أَنْ أَنْكِحَكَ»

۳- شناخت داماد پیش از اقدام به ازدواج، امری ضروری است. «فَلَمَّا جَاءَهُ وَقَصَّ عَلَيْهِ الْقِصَصَ - قَالَ إِنِّي أُرِيدُ أَنْ أَنْكِحَكَ» (موسی سرگذشت خود را صادقانه به شعیب گفت و او به موسی اطمینان پیدا کرد، آنگاه پیشنهاد دامادی او را برای دخترش مطرح نمود).

۴- اگر از امین بودن، توانایی و علاقه‌مندی به کار جوان مطمئن شدیم «الْقَوِيُّ الْأَمِينُ» نداشتن امکانات و مسکن را مانع ازدواج قرار ندهیم. «أُرِيدُ أَنْ أَنْكِحَكَ»

۵- پیشنهاد ازدواج از جانب پدر دختر مانعی ندارد. «إِنِّي أُرِيدُ أَنْ أَنْكِحَكَ»

۴۷. بقره، ۱۳۸.

۴۸. تفسیر نور، ج ۷، ص: ۴۴

۶- رعایت نوبت میان دختران، و ازدواج دختر بزرگتر قبل از کوچکتر، همه جا ضروری نیست. «إِخْدَى ابْنَتِي» (حضرت شعیب به حضرت موسی گفت: می خواهم یکی از این دو دخترم را به ازدواج تو در آورم و شرط نکرد که دختر اول باشد یا دوم.)

۷- پدر نباید در امر ازدواج میان دختران، تفاوت بگذارد. «إِخْدَى ابْنَتِي هَاتَيْنِ»

۸- دختر و پسر هنگام خواستگاری، می توانند در برابر یکدیگر قرار بگیرند. «هَاتَيْنِ»

۹- غریزه جنسی را جدی بگیریم. حتی در خانه نبوت، برای سلامت محیط خانه و کار، ابتدا به امر ازدواج اقدام و سپس به استخدام توجه می شود. «أُرِيدُ أَنْ أَنْكِحَكَ - عَلِيٌّ أَنْ تَأْجُرَنِي»

۱۰- ازدواج، با مهریه همراه است. «عَلِيٌّ أَنْ تَأْجُرَنِي»

۱۱- لازم نیست مهریه مال و ثروت باشد. حضرت شعیب به موسی گفت: دخترم را به ازدواج تو در می آورم به شرط آن که هشت سال (حج) برای من کار کنی. «عَلِيٌّ أَنْ تَأْجُرَنِي ثَمَانِي حَجَجٍ» (البته در شریعت اسلام می بایست به فتاوی مراجع تقلید مراجعه کنیم).^{۴۹}

۱۲- زمان بندی قراردادها را بر اساس زمان عبادات و امور معنوی قرار دهیم. «ثَمَانِي حَجَجٍ» (به جای هشت سال، فرمود: هشت حج)

۱۳- یکی از راه های ترویج معروف، بزرگداشت اوقات معنوی و «ایام الله» است. «ثَمَانِي حَجَجٍ»

۱۴- مقام نبوت، مانع از صحبت پیرامون مقدار مهریه و مال الاجاره نیست. «ثَمَانِي حَجَجٍ»

۱۵- مراسم حج، در ادیان گذشته نیز سابقه داشته است. «حَجَجٍ»

۱۶- هنگام صحبت برای مهریه، پدر عروس، حداقل مورد قبول را انتخاب کند و پذیرش بیشتر را به اختیار داماد بگذارد. «فَإِنْ أَتَمَمْتَ عَشْرًا فَمِنْ عِنْدِكَ» حضرت شعیب به موسی گفت: اگر هشت سال را به ده سال برسانی اختیار با شماست. (عندالمطالبه یا عندالاستطاعه)

۱۷- در میزان مهریه، داماد را در تنگنا قرار ندهید. «فَمِنْ عِنْدِكَ»

۱۸- پدر عروس در امر ازدواج سخت گیری نکند و در پرداخت مهریه، توان داماد را در نظر بگیرد. «مَا أُرِيدُ أَنْ أَشُقَّ عَلَيْكَ»

۱۹- کسانی که به کارگران و زیردستان خود سخت گیری می کنند، انسان هایی ناصالح هستند. «سَتَجِدُنِي إِنْ شَاءَ اللَّهُ مِنَ الصَّالِحِينَ»

۲۰- داماد باید از ناحیه بستگان جدید، آرامش خاطر داشته باشد. «سَتَجِدُنِي إِنْ شَاءَ اللَّهُ مِنَ الصَّالِحِينَ»

۲۱- بدون استمداد از خدا و گفتن انشاء الله، برای آینده وعدهای ندهیم. «إِنْ شَاءَ اللَّهُ مِنَ الصَّالِحِينَ»

۲۲- اعتماد متقابل داماد و خانوادهی عروس لازم است. «سَتَجِدُنِي ... مِنَ الصَّالِحِينَ»

^{۴۹} تفسیر نور، ج ۷، ص: ۴۵

اهمیت ازدواج^{۵۰}

در روایات می‌خوانیم: ازدواج سبب حفظ نیمی از دین است. دو رکعت نماز کسی که همسر دارد از هفتاد رکعت نماز افراد غیر متأهل بهتر است. خواب افراد متأهل از روزه شب‌زنده‌دار غیر متأهل، بهتر است.^{۵۱} آری بر خلاف کسانی که ازدواج را عامل فقر می‌پندارند، رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمودند: ازدواج روزی را بیشتر می‌کند.

همچنین فرمودند: «کسی که از ترس تنگدستی ازدواج را ترک کند، از ما نیست و به خدا سوءظن برده است».^{۵۲} در روایات می‌خوانیم: «کسی که برای ازدواج برادران دینی خود اقدامی کند، در روز قیامت مورد لطف خاص خداوند قرار می‌گیرد».^{۵۳}

قرآن نسبت به تشکیل خانواده و اقدام برای ازدواج، دستور اکید داده^{۵۴} و سفارش کرده که از فقر نترسید، اگر تنگ دست باشند، خداوند از فضل و کرم خود، شما را بی‌نیاز خواهد کرد.^{۵۵} ازدواج وسیله‌ی آرامش است.^{۵۶} در ازدواج فامیل‌ها به هم نزدیک شده و دل‌ها مهربان می‌شود و زمینه‌ی تربیت نسل پاک و روحیه‌ی تعاون فراهم می‌شود.^{۵۷}

در روایات می‌خوانیم: «برای ازدواج عجله کنید و دختری که وقت ازدواج او فرا رسیده، مثل میوه‌ای رسیده است که اگر از درخت جدا نشود فاسد می‌شود».^{۵۸}

انتخاب همسر^{۵۹}

معیار انتخاب همسر در نزد مردم معمولاً چند چیز است: ثروت، زیبایی، حَسَب و نَسَب. ولی در حدیث می‌خوانیم: «علیک بذات الدین» تو در انتخاب همسر، محور را عقیده و تفکر و بینش او قرار ده.^{۶۰} در حدیث دیگر می‌خوانیم: چه بسا زیبایی که سبب هلاکت و ثروت که سبب طغیان باشد.^{۶۱} رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: «هرگاه کسی به خواستگاری دختر شما آمد که دین و امانت‌داری او را پسندید، جواب ردّ ندهید و گرنه به فتنه و فساد بزرگی مبتلا می‌شوید».^{۶۲}

^{۵۰} تفسیر نور، ج ۷، ص: ۴۶

^{۵۱} میزان الحکمه.

^{۵۲} میزان الحکمه.

^{۵۳} کافی، ج ۵، ص ۳۳۱.

^{۵۴} نور، ۳۲.

^{۵۵} نور، ۳۲.

^{۵۶} روم، ۲۱.

^{۵۷} میزان الحکمه.

^{۵۸} میزان الحکمه.

^{۵۹} تفسیر نور، ج ۷، ص: ۴۷

^{۶۰} کنز العمال، ج ۴۶۶۰۲.

^{۶۱} میزان الحکمه.

^{۶۲} بحار، ج ۱۰۳، ص ۳۷۲.

امام حسن علیه السلام به کسی که برای ازدواج دخترش مشورت می‌کرد فرمود: «داماد با تقوا انتخاب کن که اگر دخترت را دوست داشته باشد گرامیش می‌دارد و اگر دوستش نداشته باشد، به خاطر تقوایی که دارد به او ظلم نمی‌کند».^{۶۳}

در روایات می‌خوانیم: «به افرادی که اهل مشروبات الکلی هستند و افراد بد اخلاق و کسانی که خط فکری سالمی ندارند و در خانوادهای فاسد رشد کرده‌اند، دختر ندهید».^{۶۴}

ناگفته نماند که ازدواج دو نوع است: دائم و موقت که برای هر دو در قرآن و روایات اسلامی توصیه‌ها و دستورات خاصی آمده است، متأسفانه ازدواج دائم، به خاطر برخی آداب و رسوم بی‌منطق و بهانه‌گیری بعضی بستگان و توقعات خانواده عروس و داماد و آرزوهای دور و دراز، به صورت یک معما و گردن‌پی صعب العبور در آمده است و ازدواج موقت نیز آن گونه زشت و ناپسند شمرده شده که فحشا جای آن را گرفته است.

۶۳. مکارم‌الاخلاق، ج ۱، ص ۴۴۶.

۶۴. میزان الحکمه.

قالَ ذَٰلِكَ بَيْنِي وَبَيْنَكَ أَيَّمَا الْأَجَلَيْنِ قَضَيْتُ فَلَا عُدْوَانَ عَلَيَّ وَاللَّهُ عَلَيَّ مَا نَقُولُ وَكِيلٌ «۲۸»

(موسی پیشنهاد شعیب را پذیرفت و) گفت: این (قرارداد) بین من و تو (برقرار شد، البته) هر کدام از دو مدت را که به انجام رساندم، پس ستمی بر من نخواهد بود، و خداوند بر آنچه ما می‌گوییم (گواه و) وکیل است.
نکته‌ها:

عبارت «**أَيَّمَا الْأَجَلَيْنِ قَضَيْتُ فَلَا عُدْوَانَ عَلَيَّ**» دو گونه معنا شده است؛ یکی این که مهریه دختر خواه هشت سال باشد و خواه ده سال، هیچ یک بر من ستم نیست و معنای دیگر این که بعد از پایان هر یک از این دو مدت، اگر خواستم از نزد شما بروم نباید مانعی در کار باشد.

من همین مدت قرارداد را می‌مانم و بعد از آن اختیار با خودم می‌باشد.

پیام‌ها:

۱- در عقد ازدواج (به خلاف طلاق)، حضور شهود لازم نیست. «**بَيْنِي وَبَيْنَكَ**»

۲- در قراردادها برای خود، اختیاراتی در نظر بگیریم و دست خود را در محورهای باز بگذاریم. «**أَيَّمَا الْأَجَلَيْنِ قَضَيْتُ فَلَا عُدْوَانَ عَلَيَّ**»

۳- ایمان به خداوند، سلامت قراردادها را بیمه و تضمین می‌کند. «**وَاللَّهُ عَلَيَّ مَا نَقُولُ وَكِيلٌ**»^{۶۵}

***** پاسخ به چند سؤال در مورد ازدواج دختر شعیب با حضرت موسی علیه السلام ۶۶**

آیات فوق سؤالات فراوانی را برانگیخته است که باید جواب همه را به طور فشرده بیاوریم:

الف: آیا از نظر فقهی صحیح است دختری که می‌خواهد به ازدواج کسی در آید دقیقاً معلوم نباشد بلکه به هنگام اجرای صیغه عقد گفته شود یکی از این دو دختر را به ازدواج تو درمی‌آورم.

"پاسخ": معلوم نیست که عبارت فوق به هنگام اجرای صیغه گفته شده باشد بلکه ظاهر این است که گفتگوی مقدماتی و به اصطلاح "مقاوله" است تا بعد از موافقت حضرت موسی(ع)، طرفین یکدیگر را انتخاب کنند و صیغه عقد جاری شود.

ب: آیا می‌توان "مهر" را به صورت مجهول و مردد میان کم و زیاد قرار داد؟

"پاسخ": از لحن آیه به خوبی برمی‌آید که مهریه واقعی هشت سال خدمت کردن بوده است و دو سال دیگر مطلبی بوده است موقوف به اراده و میل حضرت موسی(ع).

ج: اصولاً آیا می‌توان "کار و خدمات" را مهریه قرار داد؟ و چگونه می‌توان با چنین همسری هم‌بستر گردید در حالی که هنوز زمان پرداخت تمام مهریه او فرا نرسیده است و حتی قدرت بر پرداخت همه آن یک جا ندارد؟

"پاسخ": هیچ دلیلی بر عدم جواز چنین مهری وجود ندارد، بلکه اطلاعات ادله مهر در شریعت ما نیز هر چیزی را که ارزش داشته باشد شامل می‌شود، این هم لزومی ندارد که تمام مهر را یک جا بپردازند، همین اندازه که تمام آن در ذمه شوهر قرار گیرد و زن

^{۶۵} قرآنتی، محسن، تفسیر نور، ج ۷، ص: ۴۸، مرکز فرهنگی درس‌هایی از قرآن - ایران - تهران، چاپ: ۱، ۱۳۸۸ ه.ش.

^{۶۶} تفسیر نمونه، ج ۱۶، ص: ۶۸

مالک آن شود کافی است، اصل سلامت و استصحاب نیز حکم می‌کند که این شوهر زنده می‌ماند و توانایی بر اداء این خدمت را دارد.

د: اصولاً چگونه ممکن است خدمت کردن به پدر، مهر دختر قرار داده شود؟ مگر دختر کالایی است که او را به آن خدمت بفروشند؟^{۶۷}

"پاسخ": بدون شک شعیب از سوی دخترش در این مساله احراز رضایت نموده و وکالت داشت که چنین عقدی را اجرا کند، و به تعبیر دیگر مالک اصلی در ذمه حضرت موسی(ع)، همان دختر شعیب بود، اما از آنجا که زندگی همه آنها به صورت مشترک و در نهایت صفا و پاکی می‌گذشت و جدایی در میان آنها وجود نداشت (همانگونه که هم اکنون در بسیاری از خانواده‌های قدیمی یا روستایی دیده می‌شود که زندگی یک خانواده کاملاً به هم آمیخته است) این مساله مطرح نبود، که ادای این دین چگونه باید باشد، خلاصه اینکه مالک مهر تنها دختر است نه پدر و خدمات موسی نیز در همین طریق بود.

ه: مهریه دختر حضرت شعیب (ع) مهریه نسبتاً سنگینی بوده، زیرا اگر به حساب امروز کار یک کارگر معمولی را در یک ماه و یک سال محاسبه کنیم و سپس آن را در عدد ۸ ضرب نمائیم مبلغ قابل ملاحظه‌ای می‌شود.

"پاسخ": اولاً این ازدواج یک ازدواج ساده نبود بلکه مقدمه‌ای بود برای ماندن موسی در مکتب حضرت شعیب (ع)، مقدمه‌ای بود برای اینکه حضرت موسی(ع) یک دانشگاه بزرگ را در این مدت طولانی طی کند، و خدا می‌داند که در این مدت حضرت موسی(ع) چه‌ها از "پیر مدین" فرا گرفت.

از این گذشته اگر حضرت موسی(ع) این مدت را برای حضرت شعیب (ع) کار می‌کرد، در عوض حضرت شعیب (ع) نیز تمام زندگی او و همسرش را از همین طریق تأمین می‌نمود، بنا بر این اگر هزینه حضرت موسی(ع) و همسرش را از مزد این کار کم کنیم مبلغ زیادی باقی نخواهد ماند و تصدیق خواهیم کرد مهر ساده و سبکی بوده است!

*****۳- ضمناً از این داستان استفاده می‌شود آنچه امروز در میان ما رائج شده که پیشنهاد پدر و کسان دختر را در مورد ازدواج با پسر عیب می‌دانند درست نیست، هیچ مانعی ندارد کسان دختر شخصی را که لایق همسری فرزندشان می‌دانند پیدا کنند و به او پیشنهاد دهند همانگونه که حضرت شعیب (ع) چنین کرد، و در حالات بعضی از بزرگان اسلام نظیر آن دیده شده است.**

*****۴- نام دختران حضرت شعیب (ع) را "صفوره" (یا صفورا) و "لیا" نوشته‌اند که اولی با حضرت موسی(ع) ازدواج کرد^{۶۸، ۶۹}**

^{۶۷} مرحوم "محقق حلی" در "شرایع" می‌گوید: یصح العقد علی منفعة الحر کتعلیم الصنعة و السورة من القرآن و کل عمل محلل و علی اجارة الزوج نفسه مدة معينة - و مرحوم فقیه بزرگوار صاحب جواهر بعد از ذکر این عبارت می‌گوید:

وفاقا للمشهور (جواهر الکلام جلد ۳۱ ص ۴).

^{۶۸} مجمع البیان جلد ۷ صفحه ۲۴۹.

^{۶۹} مکارم شیرازی، ناصر، تفسیر نمونه، ج ۱۶، ص: ۶۹، دار الکتب الإسلامیة - ایران - تهران، چاپ: ۱۰، ۱۳۷۱ ه.ش.

ملاک ازدواج در قرآن کریم

یکی از شرایط انتخاب همسر، اسلام و بُعد مذهبی عقیدتی فرد می باشد

با توجه به اهمیتی که همسر در زندگی دارد و آثاری که بر آن مترتب است و نقشی که هر یک از زن و مرد در آن دارند، می بایست برای انتخاب همسر ملاک ها و دستورالعمل هایی وجود داشته باشد تا افراد با توجه به آن ملاک ها، همسر مورد نظر خود را انتخاب نمایند و سعادت دنیا و آخرت را به دست آورند.

در ازدواج، افراد دارای سلیقه های مختلفی هستند و هر شخصی برای خود ملاک هایی در نظر می گیرد، اما از نظر قرآن کریم، و سنت ملاک های مورد توجه است:

اسلام و ایمان:

یکی از شرایط انتخاب همسر که در واقع شریک زندگی است، اسلام و بُعد مذهبی عقیدتی فرد می باشد. زن و مرد می بایست در این امر هم فکر و هم عقیده باشند و اگر یکی از آن ها مشرک باشد، عقد و ازدواج آن ها باطل خواهد بود.

قرآن کریم، به صراحت این مطلب را بیان می کند و می فرماید مرد مسلمان هرگز حق ندارد با زن مشرک ازدواج کند، همین طور از ازدواج زنان مسلمان با مردان کافر منع کرده است و این نکته را یادآوری کرده است که ازدواج مردان مسلمان با کنیزان مسلمان بهتر است از ازدواج با زنان آزاده ی مشرک و همین طور ازدواج زنان مسلمان با بردگان مسلمان بهتر است از ازدواج با مردان مشرک است:»

وَلَا تَنْكِحُوا الْمُشْرِكِينَ حَتَّىٰ يُؤْمِنُوا وَلَآئِمَةٌ مِّنْهُ خَيْرٌ مِّنْ مُّشْرِكَةٍ وَ لَوْ أَعْجَبَتْكُمْ وَ لَعَبْدٌ مِّنْ خَيْرٍ مِّنْ مُّشْرِكٍ وَ لَوْ أَعْجَبَكُمْ أُولَئِكَ يَدْعُونَ إِلَى النَّارِ وَ اللَّهُ يَدْعُوا إِلَى الْجَنَّةِ وَ الْمَغْفِرَةِ بِإِذْنِهِ وَ يُبَيِّنُ آيَاتِهِ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ «بقره: ۲۲۱»

و با زنان مشرک، ازدواج نکنید تا ایمان آورند و قطعاً کنیز با ایمان از زن (آزاد) مشرک بهتر است، اگرچه (زیبایی یا ثروت یا موقعیت او) شما را به شگفتی در آورد. و به مردان مشرک، زن ندهید تا ایمان آورند و قطعاً برده با ایمان از مرد (آزاد) مشرک بهتر است، هر چند (زیبایی و موقعیت و ثروت او) شما را به شگفتی وادارد. آن مشرکان (شما را) به سوی آتش دعوت می کنند، در حالی که خداوند با فرمان و دستورات خود، شما را به بهشت و آمرزش فرا می خواند و آیات خویش را برای مردم روشن می کند تا شاید متذکر شوند.^{۷۰}

نکته ها:

^{۷۰} تفسیر نور، ج ۱، ص: ۳۴۶

ازدواج با همسران غیر مؤمن، می‌تواند تأثیر منفی بر تربیت فرزندان و نسل آینده انسان بگذارد، چنانکه ممکن است آنها عامل جاسوسی برای بیگانه باشند. گرچه آیه درباره‌ی ازدواج با غیر مسلمانان است، ولی هر نوع معاشرتی که ایمان انسان را در معرض خطر قرار دهد ممنوع است.

پیام‌ها:

- ۱- مسلمانان، حق پیوند خانوادگی با کفار را ندارند. «وَلَا تَنْكِحُوا»
 - ۲- در انتخاب همسر، ایمان اصالت دارد و ازدواج با کفار ممنوع است. «وَلَأَمَةٌ مُّؤْمِنَةٌ خَيْرٌ»
 - ۳- در ازدواج، فریب جمال، ثروت و موقعیت دیگران را نخورید. «وَلَوْ أَعْجَبَتْكُمْ... وَ لَوْ أَعْجَبَكُمْ»
 - ۴- مقام و مال و جمال، جای ایمان را پر نمی‌کند. «وَلَوْ أَعْجَبَكُمْ»
 - ۵- به ضعیفان و محرومان با ایمان بهاداده و با آنان ازدواج کنید. «لَأَمَةٌ مُّؤْمِنَةٌ... لَعَبْدٌ مُّؤْمِنٌ خَيْرٌ»
 - ۶- غرائز باید در مسیر مکتب کنترل شود. «حَتَّىٰ يُؤْمِنَ... حَتَّىٰ يُؤْمِنُوا»
 - ۷- ایمان مایه‌ی ارزش است، گرچه در بنده و کنیز باشد و شرک رمز سقوط است، گرچه در حر و آزاد باشد. «لَأَمَةٌ مُّؤْمِنَةٌ خَيْرٌ مِنْ مُشْرِكَةٍ»
 - ۸- پدر، حق ولایت بر ازدواج دخترش دارد. در مسئله داماد گرفتن، به پدر خطاب می‌کند که دختر خود را به مشرکان ندهید. «لَا تَنْكِحُوا»
 - ۹- اول ایمان، بعد ازدواج. فکر نکنید شاید بعد از ازدواج ایمان بیاورند. «حَتَّىٰ يُؤْمِنَ... حَتَّىٰ يُؤْمِنُوا»
 - ۱۰- از نفوذ عوامل مشرک در تاروپود زندگی مسلمانان، جلوگیری کنید و توجه به خطرات مختلف این نوع ازدواج‌ها داشته باشید. «أُولَئِكَ يَدْعُونَ إِلَى النَّارِ»
 - ۱۱- همسر مشرک، زمینه ساز جهنم است. «يَدْعُونَ إِلَى النَّارِ»
 - ۱۲- عمل به دستورات الهی، راه رسیدن به بهشت است. «وَاللَّهُ يَدْعُوا إِلَى الْجَنَّةِ»
 - ۱۳- مغفرت، با توفیق و اذن الهی است. بر خلاف مسیحیت که آمرزش را بدست بزرگان خود می‌دانند. «وَالْمَغْفِرَةُ بِإِذْنِهِ»
 - ۱۴- انسان، واقعیات را به طور فطری در می‌یابد. بیان احکام فقط برای یادآوری است. «لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ»^{۷۱}
- در ادامه، حکمت حرمت ازدواج با مشرکان را بیان کرده است، می‌فرماید ... « : أُولَئِكَ يَدْعُونَ إِلَى النَّارِ... [۲]؛ آن‌ها به آتش دوزخ می‌خوانند.» چرا که مسیر مشرک یک مسیر انحرافی است، مسیری است که به ظلمت و تباهی و جهنم ختم می‌شود.
- در مقابل آن‌ها، مسیر افراد مؤمن بهشت، رحمت، مودت و غفران است « : وَاللَّهُ يَدْعُوا إِلَى الْجَنَّةِ وَالْمَغْفِرَةُ بِإِذْنِهِ.» [۳] در آیه‌ی شریفه، دعوت خداوند و مسیر او به جای دعوت و مسیر افراد مؤمن است، به جهت این که

^{۷۱} قرائتی، محسن، تفسیر نور، ج ۱، ص: ۳۴۷، مرکز فرهنگی درس‌هایی از قرآن - ایران - تهران، چاپ: ۱، ۱۳۸۸ ه.ش.

مؤمنین همه دعوت های آن ها، بلکه تمام شئون زندگی آن ها در مسیر خداوند تبارک و تعالی است. مسیر افراد مؤمن با مسیر افراد مشرک تفاوت اساسی و فاحشی دارد، مسیر فکری عقیدتی رفتاری آن ها مختلف است، چگونه با ازدواج که یک وحدت و یگانگی لازم دارد و همراه با رحمت و مودت است، جمع شود. بنابراین یگانگی و وحدت که در ازدواج مطرح است با اختلاف عقیده و مذهب هرگز جمع نخواهد شد، نه تنها در دین و مذهب می بایست یکی باشند، بلکه در اخلاق هم می بایست، در یک مسیر باشند و در یک جهت حرکت کنند. به همین جهت است که در روایات تأکید شده که زن و مرد باید «هم کفو» یکدیگر باشند و هم کفو مؤمن را افراد مؤمن و با ایمان دانسته است.

از پیامبر اکرم - صلی الله علیه و آله و سلم - ، سؤال شد که کفو چیست و چه کسانی کفو یکدیگر هستند؟ فرمود: «المؤمنون بعضهم اکفاء بعض» [۴]

هم سنخ بودن در پاکدامنی:

از نظر قرآن کریم، فطرت و طبیعت پاکی که به گناهان آلوده نشده، طالب پاکی است؛ چنین فطرت و طبعی جز مجذوب پاکی نمی شوند و جز پاکی را به خود جذب نمی کند. «الْخَيْثَاتُ لِلْخَيْثِينَ وَالْخَيْثُونَ لِلْخَيْثَاتِ وَالطَّيِّبَاتُ لِلطَّيِّبِينَ وَالطَّيِّبُونَ لِلطَّيِّبَاتِ [۵]؛ زن های پلید برای مرد های پلید و مرد های پلید برای زنان پاک برای مردان پاک و مردان پاک برای زنان پاکند».

مراد از خبیث بودن که دسته ای از زنان و مردان را متصف به آن کرده است یا طیب بودن دسته دیگر، همان جنبه های عفت و ناموسی است و لاابالی بودن نسبت به تقیدات مذهبی، اخلاقی و ناموسی است این معنای اولی آیه است، اما از نظر ملاک و علت معنای وسیعی دارد که منحصر به آلودگی و پاکی جنسی نیست، بلکه هرگونه ناپاکی فکری، عملی و زبانی را شامل می شود.

تواضع، توبه، عبادت خداوند، اطاعت فرمان خدا:

قرآن کریم، در سوره ی تحریم، شش وصف از برای همسران خوب اشاره کرده و می فرماید: «...: مُسَلِّمَاتٍ مُّؤْمِنَاتٍ قَانِتَاتٍ تَائِبَاتٍ عَابِدَاتٍ سَائِحَاتٍ ثَيِّبَاتٍ وَأَبْكَارًا [۶]؛ همسرانی مسلمان، مؤمن، متواضع، توبه کار، عابد، اطاعت کننده ی فرمان خدا» ...

شخصی که می خواهد خانه و خانواده مسلمان و با ایمانی را بنا نهد، باید قبل از هر چیز همسر مسلمان و پاکدامنی را جستجو کند و گرنه بنای خانواده مسلمان و ساختار جامعه ی اسلامی مدت ها به تأخیر می افتد و به زودی بنیان و اساس آن سست و ناپایدار و بسیار متزلزل و آسیب پذیر می گردد.

ایمان و عمل صالح:

«مَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِنْ ذَكَرٍ أَوْ أَنْثَى وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَنُحْيِيَنَّهٗ حَيَاةً طَيِّبَةً» [۷]؛ هر کس (از مرد یا زن) کار شایسته کند و مؤمن باشد، به طور قطع او را با زندگی پاکیزه ای حیات (حقیقی) بخشیم.»

تقوا:

« يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَى وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ» [۸]؛ ای مردم! ما شما را از مرد و زن آفریدیم و شما را ملت ملت و قبیله قبیله گردانیدیم تا با یکدیگر شناسایی متقابل حاصل کنید، هر آینه گرامی ترین شما نزد خدا پرهیزگارترین شماست.»

امام صادق - علیه السلام - ، در روایتی درباره ی همسر خوب می فرماید: هرگاه کسی از شما قصد ازدواج کرد، سزاوار است دو رکعت نماز بخواند و خدا را بخواند که همسری عفیف و امین، بادیانت و متواضع و حافظ ناموسی و اسرار... نصیب وی نماید.» [۹]

خلاصه آن که، دین مبین اسلام، در انتخاب همسر فوق العاده توجه دارد و پیروان خود را به دقت و احتیاط لازم دعوت نموده است.

پی نوشت ها:

- [1] بقره: ۲/۲۲۱.
- [2] بقره: ۲/۲۲۱.
- [3] بقره: ۲/۲۲۱.
- [4] کلینی، محمد، کافی، بی جا، آخوندی، چاپ سوم، ۱۳۶۷، هـ ق، ج ۵، ص ۳۳۷.
- [5] نور: ۲۴/۲۶.
- [6] تحریم: ۶۶/۵.
- [7] نحل: ۲۷/۹۷.
- [8] حجرات: ۴۹/۱۳.
- [9] طوسی، محمد، التهذیب، تهران، دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۶۵ هـ. ش، ج ۷، ص ۴۰۷، باب ۳۵، حدیث ۱.

طرح جامع «مقام» (مشاوره قبل ازدواج موفق)

این طرح در سه مرحله اجرا می شود.

در مرحله اول زوجین می بایست به ۱۱۴ سؤال پیرامون مسائل زیر پاسخ دهند سپس به خود و طرف مقابل امتیاز داده و به مشاور تحویل نمایند:

۱. ایمان به اصول اعتقادی دین
۲. میزان عمل به فروع دین
۳. مصادیق درستکاری و عمل صالح در خانواده شامل:
 - (علم مهارتهای زندگی، همسر داری، تربیت فرزند)
 - (قدرت مالی، جسمی و جنسی)
 - (درک اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی)
 - (تدبیر در اهداف، برنامه ریزی و امور جاری)
 - (نظم در کار، استراحت و عبادت)

در مرحله دوم مشاور با توجه به امتیازات مرحله اول در موارد زیر اقدام به برگزاری آزمون، مصاحبه و مشاوره می نماید.

۱. مزاج شناسی جامع
۲. رفتار شناسی (DISC)
۳. آزمون شخصیت کتل
۴. آزمون روانشناختی (MCMI)
۵. آزمون طرحواره های زندگی ۱۱۰
۶. مصاحبه بالینی (PMC)

در بخش سوم خانواده ها پس از کسب امتیازات لازم در مراحل اول و دوم به انجام تحقیقات به شرح زیر اقدام می کنند.

۱. تحقیقات محلی
۲. تحقیقات شغلی
۳. تحقیقات تحصیلی
۴. تحقیقات پزشکی
۵. تحقیقات قضایی

توجه: شایسته است برگزاری مجلس «بله برون» و نوشتن صورتجلسه (شرایط عقد و عروسی) پس از طی مراحل سه گانه فوق انجام پذیرد.

طرح جامع «مقام» (مشاوره قبل ازدواج موفق)

الف) مرحله اول تکالیف زوجین

عنوان	سؤالات	حد اکثر	امتیاز	اختلاف
اعتقادات	۱- توحید چیست؟	۱۰		
	۲- چرا به توحید اعتقاد دارید؟	۱۰		
	۳- اعتقاد به توحید چه تأثیری در تشکیل، تحکیم و تعالی خانواده دارد؟	۱۰		
	۴- عدل چیست؟	۱۰		
	۵- چرا به عدل اعتقاد دارید؟	۱۰		
	۶- اعتقاد به عدل چه تأثیری در تشکیل، تحکیم و تعالی خانواده دارد؟	۱۰		
	۷- نبوت چیست؟	۱۰		
	۸- چرا به نبوت اعتقاد دارید؟	۱۰		
	۹- اعتقاد به نبوت چه تأثیری در تشکیل، تحکیم و تعالی خانواده دارد؟	۱۰		
	۱۰- امامت چیست؟	۱۰		
	۱۱- چرا به امامت اعتقاد دارید؟	۱۰		
	۱۲- اعتقاد به امامت چه تأثیری در تشکیل، تحکیم و تعالی خانواده دارد؟	۱۰		
	۱۳- معاد چیست؟	۱۰		
	۱۴- چرا به معاد اعتقاد دارید؟	۱۰		
	۱۵- اعتقاد به معاد چه تأثیری در تشکیل، تحکیم و تعالی خانواده دارد؟	۱۰		
نشانه های ایمان	۱۶- نماز چیست؟	۱۰		
	۱۷- چرا انسان باید به اقامه نماز پردازد؟	۱۰		
	۱۸- چگونگی اقامه نماز جهت اثرگذاری مثبت در تشکیل، تحکیم و تعالی خانواده را توضیح دهید؟	۱۰		
	۱۹- روزه چیست؟	۱۰		
	۲۰- چرا انسان باید روزه بگیرد؟	۱۰		
	۲۱- چگونگی روزه گرفتن جهت اثرگذاری مثبت در تشکیل، تحکیم و تعالی خانواده را توضیح دهید؟	۱۰		

بقره ۲۲۱ (ایمان در مقابل شرک و بت پرستی)

			۱۰	۲۲- خمس چیست؟
			۱۰	۲۳- چرا انسان باید خمس بپردازد؟
			۱۰	۲۴- چگونه پرداخت خمس جهت اثرگذاری مثبت در تشکیل، تحکیم و تعالی خانواده را توضیح دهید؟
			۱۰	۲۵- زکات چیست؟
			۱۰	۲۶- چرا انسان باید زکات بدهد؟
			۱۰	۲۷- چگونه انفاق زکات جهت اثرگذاری مثبت در تشکیل، تحکیم و تعالی خانواده را توضیح دهید؟
			۱۰	۲۸- حج چیست؟
			۱۰	۲۹- چرا انسان باید مراسم حج بجا آورد؟
			۱۰	۳۰- چگونه حج گزاردن جهت اثرگذاری مثبت در تشکیل، تحکیم و تعالی خانواده را توضیح دهید؟
			۱۰	۳۱- جهاد چیست؟
			۱۰	۳۲- چرا انسان باید در راه خدا جهاد کند؟
			۱۰	۳۳- چگونه جهاد در راه خدا جهت اثرگذاری مثبت در تشکیل، تحکیم و تعالی خانواده را توضیح دهید؟
			۱۰	۳۴- امر به معروف چیست؟
			۱۰	۳۵- چرا انسان باید امر به معروف کند؟
			۱۰	۳۶- چگونه امر به معروف جهت اثرگذاری مثبت در تشکیل، تحکیم و تعالی خانواده را توضیح دهید؟
			۱۰	۳۷- نهی از منکر چیست؟
			۱۰	۳۸- چرا انسان باید نهی از منکر کند؟
			۱۰	۳۹- چگونه نهی از منکر جهت اثرگذاری مثبت در تشکیل، تحکیم و تعالی خانواده را توضیح دهید؟
			۱۰	۴۰- تولی چیست؟
			۱۰	۴۱- چرا انسان باید به اقامه تولی بپردازد؟

			۱۰	۴۲- چگونه اقامه تولی جهت اثرگذاری مثبت در تشکیل، تحکیم و تعالی خانواده را توضیح دهید؟		
			۱۰	۴۳- تبری چیست؟		
			۱۰	۴۴- چرا انسان باید به اقامه تبری پردازد؟		
			۱۰	۴۵- چگونه اقامه تولی جهت اثرگذاری مثبت در تشکیل، تحکیم و تعالی خانواده را توضیح دهید؟		
			۱۰	۴۶- منظور از مهارت خودآگاهی چیست؟	مهارت‌های زندگی	علم
			۱۰	۴۷- چرا کسب مهارت خودآگاهی برای تشکیل، تحکیم و تعالی خانواده ضروری است؟		
			۱۰	۴۸- چگونه کسب مهارت خودآگاهی را توضیح دهید.		
			۱۰	۴۹- منظور از مهارت روابط بین فردی و اجتماعی چیست؟		
			۱۰	۵۰- چرا کسب مهارت روابط بین فردی و اجتماعی برای تشکیل، تحکیم و تعالی خانواده ضروری است؟		
			۱۰	۵۱- چگونه کسب مهارت روابط بین فردی و اجتماعی را توضیح دهید.		
			۱۰	۵۲- منظور از مهارت ابراز وجود چیست؟		
			۱۰	۵۳- چرا کسب مهارت ابراز وجود برای تشکیل، تحکیم و تعالی خانواده ضروری است؟		
			۱۰	۵۴- چگونه کسب مهارت ابراز وجود را توضیح دهید.		
			۱۰	۵۵- منظور از مهارت کنترل هیجانات چیست؟		
			۱۰	۵۶- چرا کسب مهارت کنترل هیجانات برای تشکیل، تحکیم و تعالی خانواده ضروری است؟		
			۱۰	۵۷- چگونه کسب مهارت کنترل هیجانات را توضیح دهید.		
			۱۰	۵۸- منظور از مهارت ارتباط مؤثر چیست؟		
			۱۰	۵۹- چرا کسب مهارت ارتباط مؤثر برای تشکیل، تحکیم و تعالی خانواده ضروری است؟		
			۱۰	۶۰- چگونه کسب مهارت ارتباط مؤثر را توضیح دهید.		
			۱۰	۶۱- منظور از مهارت همدلی چیست؟		

		۱۰	۶۲- چرا کسب مهارت همدلی برای تشکیل، تحکیم و تعالی خانواده ضروری است؟		
		۱۰	۶۳- چگونگی کسب مهارت همدلی را توضیح دهید.		
		۱۰	۶۴- منظور از مهارت حل مسئله و تصمیم گیری چیست؟		
		۱۰	۶۵- چرا کسب مهارت حل مسئله و تصمیم گیری برای تشکیل، تحکیم و تعالی خانواده ضروری است؟		
		۱۰	۶۶- چگونگی کسب مهارت حل مسئله و تصمیم گیری را توضیح دهید.		
		۱۰	۶۷- منظور از مهارت تفکر نقادانه چیست؟		
		۱۰	۶۸- چرا کسب مهارت تفکر نقادانه برای تشکیل، تحکیم و تعالی خانواده ضروری است؟		
		۱۰	۶۹- چگونگی کسب مهارت تفکر نقادانه را توضیح دهید.		
		۱۰	۷۰- منظور از مهارت تفکر خلاق چیست؟		
		۱۰	۷۱- چرا کسب مهارت تفکر خلاق برای تشکیل، تحکیم و تعالی خانواده ضروری است؟		
		۱۰	۷۲- چگونگی کسب مهارت تفکر خلاق را توضیح دهید.		
		۱۰	۷۳- منظور از علم همسر داری چیست؟	همسر داری	
		۱۰	۷۴- چرا کسب علم همسر داری برای تشکیل، تحکیم و تعالی خانواده ضروری است؟		
		۱۰	۷۵- چگونگی کسب علم همسر داری را توضیح دهید.		
		۱۰	۷۶- منظور از علم تربیت فرزند چیست؟	تربیت فرزند	
		۱۰	۷۷- چرا کسب علم تربیت فرزند برای تشکیل، تحکیم و تعالی خانواده ضروری است؟		
		۱۰	۷۸- چگونگی کسب علم تربیت فرزند را توضیح دهید.		
		۱۰	۷۹- منظور از قدرت جسمی چیست؟	جسمی	قدرت
		۱۰	۸۰- چرا کسب قدرت جسمی برای تشکیل، تحکیم و تعالی خانواده ضروری است؟		
		۱۰	۸۱- چگونگی کسب قدرت جسمی را توضیح دهید.		

			۱۰	۸۲- منظور از قدرت جنسی چیست؟	جنسی	درک
			۱۰	۸۳- چرا کسب قدرت جنسی برای تشکیل، تحکیم و تعالی خانواده ضروری است؟		
			۱۰	۸۴- چگونگی کسب قدرت جنسی را توضیح دهید.		
			۱۰	۸۵- منظور از قدرت مالی چیست؟	مالی	
			۱۰	۸۶- چرا کسب قدرت مالی برای تشکیل، تحکیم و تعالی خانواده ضروری است؟		
			۱۰	۸۷- چگونگی کسب قدرت مالی را توضیح دهید.		
			۱۰	۸۸- منظور از درک اجتماعی چیست؟	اجتماعی	
			۱۰	۸۹- چرا درک اجتماعی برای تشکیل، تحکیم و تعالی خانواده ضروری است؟		
			۱۰	۹۰- چگونگی درک اجتماعی را توضیح دهید.		
			۱۰	۹۱- منظور از درک فرهنگی چیست؟	فرهنگی	
			۱۰	۹۲- چرا درک فرهنگی برای تشکیل، تحکیم و تعالی خانواده ضروری است؟		
			۱۰	۹۳- چگونگی درک فرهنگی را توضیح دهید.		
			۱۰	۹۴- منظور از درک اقتصادی چیست؟	اقتصادی	
			۱۰	۹۵- چرا درک اقتصادی برای تشکیل، تحکیم و تعالی خانواده ضروری است؟		
			۱۰	۹۶- چگونگی درک اقتصادی را توضیح دهید.		
			۱۰	۹۷- منظور از تدبیر هدفها چیست؟	هدفها	
			۱۰	۹۸- چرا تدبیر هدفها برای تشکیل، تحکیم و تعالی خانواده ضروری است؟		
			۱۰	۹۹- چگونگی تدبیر هدفها را توضیح دهید.		
			۱۰	۱۰۰- منظور از تدبیر برنامه ها چیست؟	برنامه ها	
			۱۰	۱۰۱- چرا تدبیر برنامه ها برای تشکیل، تحکیم و تعالی خانواده ضروری است؟		
			۱۰	۱۰۲- چگونگی تدبیر برنامه ها را توضیح دهید.		
			۱۰	۱۰۳- منظور از تدبیر امور جاری چیست؟	امور جاری	
			۱۰	۱۰۴- چرا تدبیر امور جاری برای تشکیل، تحکیم و تعالی خانواده ضروری است؟		
			۱۰	۱۰۵- چگونگی تدبیر امور جاری را توضیح دهید.		

			۱۰	۱۰۶- منظور از نظم در کار چیست؟	نظم	کار
			۱۰	۱۰۷- چرا نظم در کار برای تشکیل، تحکیم و تعالی خانواده ضروری است؟		
			۱۰	۱۰۸- چگونگی نظم در کار را توضیح دهید.		
			۱۰	۱۰۹- منظور از نظم در استراحت چیست؟	نظم	استراحت
			۱۰	۱۱۰- چرا نظم در استراحت برای تشکیل، تحکیم و تعالی خانواده ضروری است؟		
			۱۰	۱۱۱- چگونگی نظم در استراحت را توضیح دهید.		
			۱۰	۱۱۲- منظور از نظم در عبادت چیست؟	نظم	عبادت
			۱۰	۱۱۳- چرا نظم در عبادت برای تشکیل، تحکیم و تعالی خانواده ضروری است؟		
			۱۰	۱۱۴- چگونگی نظم در عبادت را توضیح دهید.		
			۱۱۴		جمع	

نتیجه:

اختلاف امتداد:		امتیاز زن		امتیاز مرد		حد اکثر امتیازات		شرح																موضوع								
۲۰	بلغمی		سوداوی		صفاوی		دموی		زن		مرد		زن		مرد		زن		مرد		زن		مرد		مزاج شناسی							
	S		C		D		I		زن		مرد		زن		مرد		زن		مرد		زن		مرد		رفتار شناسی (Disc)							
۱۶۰	A	B	C	E	F	G	H	I	L	M	N	O	Q1	Q2	Q3	Q4			م	ز	CATTELL											
	X	Y	Z	1	2 A	2 B	3	4	5	6 A	6 B	7	8 A	8 B	S	C	P	A	H	N	D	B	T	R	S	C	P	S	C	P	م	ز
۲۱۰	۰	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲	۱۳	۱۴	۱۵	۱۶	۱۷	۱۸	۱۹	۲۰	م	ز	همانگی								
	ESTE H	SAKHT	ETAAT	SHEKA	NAGH	ASIB	VAB	TARD	MAH	BIE	RAH	م	ز	طر حواره های																		
۲۰۰۰	M8	M7	M6	M5	M4	M3	M2	M1	م	ز	مصاحبه بالینی (PMC)																					
	جمع																۳۷۶۰	جمع														

نتیجه:

حد اکثر امتیاز		سوالات					عنوان
۱۰۰		سایرین	آشنایان	دوستان	اقوام	همسایگان	تحقیقات محلی
۶۰		زیردستان		سرپرستان	همکاران		تحقیقات شغلی
۱۲۰		انضباط	دبیران	مربیان	معاونان	مدیران	کارنامه ها
							تحقیقات تحصیلی
۸۰		درمانها		معاینات	آزمایشات	سوابق پزشکی	تحقیقات پزشکی
۲۰		سوابق احتمالی					تحقیقات قضایی
۳۸۰							جمع

نتیجه نهایی:

حد اکثر امتیاز: از ۴۲۸۰ امتیاز			شرح
اختلاف امتیاز	امتیاز دختر	امتیاز پسر	